

**Қазақстан Республикасы
халқының климаттың өзгеруі
туралы хабардарлығын зерттеу
нәтижелері туралы
талдамалық есеп**

2022 жыл

Мазмұны

Кіріспе	3
Зерттеудің қысқаша мазмұны	3
I. ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕМЕСІ	6
1.1. Зерттеу объектісі мен мәні	6
2.1. Зерттеудің мақсаты мен міндеттері.....	6
3.1. Зерттеу әдісінің сипаттамасы.....	7
4.1. Іріктеу әдістемесі.....	7
II. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРЫНАН ХАБАРДАР БОЛУ ЖӘНЕ ОҒАН ҚАТЫНАС	9
2.1. Қазақстан халқының климаттың өзгеруі туралы хабардарлығы	9
2.2. Климаттың өзгеруі себептері туралы халық қаншалықты хабардар	16
2.3. Қазақстан халқы климаттың өзгеруіне бейімделу туралы қаншалықты хабардар.....	19
2.4. Халық климаттың өзгеруін Қазақстан ішінде және әлемде климаттық апаттар (ТЖ) бөлігінде қалыптасқан ауа райы жағдайларымен байланыстыра ма?.....	21
2.5. Адамдар климаттың өзгеруімен күресу үшін қалыптасқан мінез-құлық үлгісін өзгертуге қаншалықты дайын немесе халыққа бұл үшін не жетіспейді.	23
III. ҚР ҮКІМЕТІНІҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ІС-ШАРАЛАРЫНАН ХАБАРДАР БОЛУ ЖӘНЕ ОЛАРҒА КӨЗҚАРАС	31
3.1. Қазақстан халқы климаттың өзгеруіне қарсы күрес бойынша елдің қабылдап жатқан шаралары туралы қаншалықты хабардар	31
3.2. Климаттың өзгеруіне қарсы күрес жөніндегі халықаралық күш-жігер туралы халықтың хабардар болу деңгейі	34
IV. ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАР ТУРАЛЫ АҚПАРАТ КӨЗДЕРІ	35
4.1. Қандай хабар халықты қалыптасқан өмір салтын өзгертуге итермелеуі мүмкін.....	35
4.2. Қазақстандық белгілі тұлғалардың қайсысы климаттың өзгеруі мәселелерінде инфлюэнсерге айналуы мүмкін.....	39
V. ГЕНДЕР	40
Қорытынды	42

Кіріспе

2018 жылдың қазан айында Жаһандық жылыну туралы арнайы есеп жарияланды. Баяндамада 1,5 °C жаһандық жылынуды шектеу үшін жер, энергетика, өнеркәсіптік жүйелер, сондай-ақ құрылыстар, көлік және қалаларға қатысты «жылдам және алысқа апаратын» шаралар мен тәсілдер қажет деген қорытынды жасалды. Өмір сүруге қолайлы климаттық жағдайларды сақтау үшін парниктік газдар шығарындыларын 2030 жылға қарай жартысына дейін азайту керек, ал 2050 жылға қарай шығарындылардың нөлдік деңгейіне жету керек. Елдердің үкіметтері, оның ішінде Қазақстан Республикасының Үкіметі батыл, жедел және кең ауқымды шаралар қабылдауы қажет. Алайда көміртегі шығарындыларының деңгейі төмен әлемге көшу азаматтардың қатысуын талап етеді. Әр адам қоршаған ортаға аз зиянды әсер ететін өмір салтын, өндірісті және басқа әрекеттерді таңдау арқылы жаһандық жылынуды шектеуге көмектесе алады. Сонымен бірге, әртүрлі аймақтардағы, континенттердегі, елдердегі халықтың хабардарлығы даму мен тұрақтылықтың әртүрлі деңгейіне байланысты айтарлықтай ерекшеленеді. Мәселен, Қазақстан өңірлерінің жергілікті халқы табиғи ресурстарды тұрақты пайдаланудың қазіргі заманғы тәсілдері мен технологиялары туралы бұрынғысынша жеткілікті хабардар емес. Әдетте, жергілікті тұрғындардың тұрақты тәжірибені қолдануға уәжі жоқ, ал бұл саладағы инновациялар жүйелі сипатқа сирек ие болады.

Зерттеудің қысқаша мазмұны

Негізгі критерийлерді зерделеуге кіріспес бұрын, облыс орталықтары мен республикалық маңызы бар қалалар тұрғындарының жалпы портретін ұсыну қажет. Облыс орталықтары мен республикалық маңызы бар қалалардың тұрғындары - бұл 54/46 пайыздық қатынаста әйелдер мен ерлер, көбінесе орта жастағы, 30-дан 49 жасқа дейін (43,30%), білім деңгейі жоғары: жоғары, аяқталмаған жоғары (64,10%). Негізінен сұралғандар этникалық қазақтар (58,20%), көбінесе отбасылық адамдар (58,80%). Зерттелген азаматтардың отбасылары орта есеппен 3-4 адамнан тұрады. Кәсібі бойынша респонденттер мамандар (19,40%), білікті жұмысшылар (10,40%), басшылар (8,10%), жеке кәсіпкерлер (9,20%), зейнеткерлер (10,60%) және студенттер (9,90%) ретінде ұсынылған. Респонденттердің негізгі үлестері өздерінің өмір сүру деңгейін орташа деп бағалайды (біз негізгі тұрмыстық техниканы сатып ала аламыз, бірақ автомобильге қаражат жетіспейді – 30,00%) және орташа деңгейден аздап төмен (тамақ пен киімге жеткілікті, бірақ теледидар, тоңазытқыш немесе кір жуғыш машина сатып алу қиын болады – 25,90%), бұл ретте отбасының орташа айлық табысы жиі белгіленеді 75000 теңгеден 225000 теңгеге дейін.

Зерттеу барысында алынған деректер респонденттердің басым көпшілігі (73,50%) елдің экологиялық проблемаларына қызығушылық деңгейі жоғары екендігін көрсетеді. Бұл ретте респонденттердің тұратын жеріндегі экологиялық проблемалар жалпы Қазақстанның экологиялық проблемаларына қарағанда қала тұрғындарының біршама қызығушылығын тудырады.

Респонденттердің көпшілігі климаттың өзгеруіне байланысты ұсынылған барлық бес экологиялық проблеманы жоғары бағалайды. Бұл ретте респонденттер көбінесе жердің радиациялық зақымдануы, сондай-ақ шөлейттену және жердің тозуы туралы аз білетін болып шықты, бұл проблемалар бойынша респонденттер көбінесе бағалауға қиналды.

Көбінесе респонденттер келесі мәселелерді ең өткір деп санайды:

1) Атмосфералық ауаның энергетикалық, өңдеуші, мұнай-химия, металлургия кәсіпорындарынан, көліктерден шығарындылармен ластануы, «Проблеманың өте жоғары өткірлігі» - 46,80%;

2) Су ресурстарының сарқылуы және ластануы, уытты өнеркәсіптік сарқынды сулардың ағызылуы, Аралдың, Балқаштың кебуі және Каспийдің мұнай-химиялық ластануы, «Проблеманың өте жоғары өткірлігі» - 45,80%;

3) Өнеркәсіптік және қатты-тұрмыстық қалдықтардың жиналуы, «Проблеманың өте жоғары өткірлігі» - 42,70%.

Ақпараттандырудағы теріс мәндерді белгілейтін сұралғандардың «Мүлдем хабардар емес» және «Хабардар емес деуге болады» деген үлестері жалпы сұралғандардың жалпы санының 29,50%-ын құрады.

Респонденттердің жартысынан көбі халықтың климаттың өзгеру салдарына бейімделу шаралары туралы хабардар болуын төмен бағалайды (61,15%). Респонденттердің жартысына жуығы саяси (52,20%) және әлеуметтік (45,10%) саладағы бейімдеу шараларын бағаламайды.

Респонденттердің басым көпшілігі климаттың өзгеруіне антропогендік факторларды жоғары бағалайды. Мәселен, респонденттердің 72,20%-ы адам әрекеті климатқа «Жоғары әсер етеді» немесе «Айтарлықтай әсер етеді» деп санайды. Респонденттер басқа факторлар туралы аз хабардар болып шықты.

Респонденттердің кем дегенде 34%-ы зерттеушілер ұсынған әлемдегі және Қазақстандағы климаттың өзгеру салдарының әрқайсысының ықтималдығы төмен екенін атап өтті.

Респонденттердің 37,60%-ы Үкіметтің климаттың өзгеруіне қарсы шараларды дайындауға қатысуының маңыздылығын жоғары бағалайды. Өртүрлі экологиялық шараларға жеке қатысуға келіскен респонденттердің ең аз үлесі сайланған лауазымды тұлғаларды жаһандық жылынуды азайту шараларын қабылдауға көндіру бойынша іс-шараға тура келеді – респонденттердің 58,40%.

Үкіметке тәуелді емес және күнделікті өмірде айтарлықтай қолайсыздықтар туғызбайтын іс-шараларға келетін болсақ, бұл жерде келісетін респонденттердің үлесі айтарлықтай артады:

- 1) Суды, жылуды, электр энергиясын және басқа ресурстарды үнемді тұтыну – 77,80%;
- 2) Бір реттік заттарды пайдалануды азайту (пластик, целлофан) – 76,20%;
- 3) Қоқысты бөлек сұрыптау (шыны, қағаз, тамақ қалдықтары және т.б.) – 75,30%.

Қосымша қаржылық шығындар, қосымша уақыт шығындары, жайлылық деңгейінің төмендеуі және т.б. сияқты айқын қолайсыздықтармен байланысты іс-шаралар аз танымал болып табылады.

Жеке сұралғандардың 15,40%-дан 28,00%-ына дейін өздері қатысуға дайынмын деп білдірген климаттың өзгеруіне қарсы күрес жөніндегі шараларды іске асыруға қатыспаған.

Респонденттердің жартысынан көбі қоршаған ортаның жай-күйін жақсартуға айтарлықтай әсер етуі мүмкін ірі экологиялық іс-шараларды өткізуге байланысты коммуналдық қызметтерге тарифтерді көтеруге келісетіндерін атап өтті.

Респонденттердің көпшілігінің пікірі бойынша (55,20%) Қазақстан халқының экологиялық мәдениетінің деңгейі орташа болып табылады. Респонденттердің қалған 44,80%-ы халықтың экологиялық мәдениетінің деңгейін төмен немесе төменге жақын деп санайды. Бірде-бір респондент мұндай деңгейді жоғары деп санамайды.

Үкіметтің басымдықтары туралы білімге келетін болсақ, жауап беруге қиналып қалған респонденттердің жоғары үлесіне қарағанда (17,70%), қазіргі білім үкіметтің саяси басымдықтарына баға беру үшін жеткіліксіз.

Респонденттердің 60%-ға жуығы климаттың өзгеруін болдырмау мақсатында мемлекет қабылдаған шаралардың маңыздылығын жоғары бағалайды. Өте жоғары маңыздылығын атап өткен респонденттердің ең үлкен үлесі (46,70%) климаттың өзгеру проблемалары туралы жұртшылықты кеңінен ақпараттандыруға сәйкес келеді.

Респонденттердің халықаралық күш-жігер туралы хабардар болу деңгейі жоғары емес. Респонденттердің тек 15,70%-дан 19,40%-ы БҰҰ-ның климаттың өзгеруі туралы негіздемелік конвенциясымен, Париж келісімімен және Киото хаттамасымен жақсы таныс болды.

Респонденттер экологиялық мәселелер туралы ақпаратты өздеріне ыңғайлы көздерден алады.

Ең танымал ақпарат көздері:

- 1) Интернет (мамандандырылған сайттар, форумдар);
- 2) Әлеуметтік желілер;
- 3) Теледидар бойынша әлеуметтік жарнама.

I. ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕМЕСІ

1.1. Зерттеу объектісі мен мәні

Зерттеу объектісі – Қазақстанның 18 және одан үлкен жастағы қала халқы.

Зерттеудің мәні климаттың өзгеруі, салдары және климаттың өзгеруіне бейімделу туралы ел халқының хабардар болу деңгейі болып табылады.

2.1. Зерттеудің мақсаты мен міндеттері

Зерттеудің мақсаты – Қазақстан халқының климаттың өзгеруі туралы хабардар болу деңгейін анықтау.

Қойылған мақсатқа сәйкес зерттеу алдында келесі міндеттер анықталды:

- 1) Қазақстан халқының климаттың өзгеруі туралы қаншалықты хабардар екенін анықтау;
- 2) Климаттың өзгеру себептері туралы халықтың қаншалықты хабардар екенін анықтау;
- 3) Қазақстан халқының климаттың өзгеруіне қарсы күрес бойынша ел қабылдап жатқан шаралар туралы қаншалықты хабардар екендігін анықтау;
- 4) Қазақстан халқының климаттың өзгеруіне бейімделу туралы қаншалықты хабардар екендігін анықтау;
- 5) Парниктік газдар шығарындыларын азайту мәселелері туралы халықтың қаншалықты хабардар екендігін анықтау;
- 6) Климаттың өзгеруін Қазақстан ішінде және әлемде климаттық апаттар (ТЖ) бөлігінде қалыптасқан ауа райы жағдайларымен халықты байланыстыратынын анықтау;
- 7) Адамдардың климаттың өзгеруімен күресу үшін қалыптасқан мінез-құлық үлгісін өзгертуге қаншалықты дайын екенін немесе бұл үшін халыққа не жетіспейтінін анықтау;
- 8) Климаттың өзгеруіне қарсы күрес жөніндегі халықаралық күш-жігер туралы халықтың хабардар болу деңгейін анықтау;
- 9) Қазақстандық белгілі тұлғалардың қайсысы климаттың өзгеруі мәселелерінде инфлюэнсер бола алатынын анықтау;
- 10) Қандай хабар халықты қалыптасқан өмір салтын өзгертуге итермелейтінін анықтау;
- 11) Қазақстан халқы климаттың өзгеруінің қандай салдарын ең аз қалайтынын анықтау.

3.1. Зерттеу әдісінің сипаттамасы

Ел халқының климаттың өзгеруі, оның салдары және климаттың өзгеруіне бейімделу туралы хабардар болу деңгейін зерттеу үшін ақпарат жинаудың сандық әдісі қолданылды – респонденттің онлайн сауалнаманы және аймақтық іріктеу негізінде жеке сұхбатты толтыруы арқылы сауалнаманы қолдана отырып жаппай сауалнама.

Ақпарат жинау әдісі ретінде екі жолмен респонденттерге жаппай сауалнама жүргізу қолданылды: Google-нысандарындағы стандартталған сауалнаманы толтыру және жеке сұхбат арқылы. Бұл әдіс ел халқының климаттың өзгеруі, оның салдары және климаттың өзгеруіне бейімделу туралы хабардар болу деңгейі туралы объективті хабар мүмкіндік берді

Логикалық тұрғыдан құрылымдалған сауалнама – социологиялық зерттеу сауалнамасы деректерді жинау құралы ретінде қолданылды.

Сауалнаманың сапасын бағалау үшін пилоттық зерттеу жүргізілді, оның барысында сауалнаманың мазмұнын, сұрақтардың тұжырымдары мен реттілігін, жауаптардың нұсқаларын және т.б. тексеру жүзеге асырылды. Сауалнаманы тестілеуді тәжірибелі социолог микроіріктемеде (Павлодар қаласында 10 адам) респонденттің жауаптарын, оның сұрақтар мазмұнына реакцияларын, оларды түсінуін және түйсінуін белгілей отырып, сондай-ақ сауалнамаға жұмсалған уақытты міндетті түрде белгілей отырып жүргізілген сұхбат нысанында өткізді. Мұның бәрі құралдардың кемшіліктерін анықтауға, оларды түзетуге және сауалнаманы жаппай жұмысқа бейімдеуге мүмкіндік берді. Сауалнамаларға негізінен демографиялық блокқа және онлайн форматта пайдалану ыңғайлылығына қатысты кішігірім өзгерістер енгізілді.

4.1. Іріктеу әдістемесі

Зерттеуде жаппай сауалнама жүргізу үшін квоталық іріктеу қолданылды. Іріктемелі жиынтық көлемі 2000 адам. Барлығы 2168 адам сұралды, оның ішінде 228 адам жеке сұхбат әдісімен сұралды. Айта кету керек, Қазақстан Республикасында елдік зерттеу жүргізу үшін сенімді ықтималдық 95% және қателік $\pm 3\%$ болған кезде іріктеменің талап етілетін мөлшері 1067 респондентті құрайды.

Іріктеу репрезентативті болып табылады және келесі параметрлерге негізделген: тұрғылықты жері, жынысы, жасы. Дәл осы параметрлер бойынша іріктеме бас жиынтықтың немесе 18 жастан асқан облыс орталықтары мен республикалық маңызы бар қалалар халқының тиісті пропорцияларына жақындатылған (Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігінің Ұлттық статистика бюросының деректеріне сәйкес – 2021 жылғы «Қазақстанның демографиялық жылнамасы»).

Аралас кесте Тұрақты тұратын қалаңызды таңдаңыз * Сіздің жасыңыз * Сіздің жынысыңыз

Статистика Саны			Сіздің жасыңыз					60 жас және одан жоғары	Барлығы
			18-24 жас	25-29 жас	30-39 жас	40-49 жас	50-59 жас		
Өйел	Тұрақты тұратын қалаңызды таңдаңыз	Нұр-Сұлтан	8	9	20	11	8	8	64
		Алматы	16	23	36	23	18	26	142
		Көкшетау	4	3	9	8	7	11	42
		Ақтөбе	6	7	12	9	8	8	50
		Талдықорған	14	12	30	23	20	23	122
		Атырау	4	3	8	5	4	4	28
		Орал	4	3	8	6	6	8	35
		Тараз	8	6	13	12	9	11	59
		Қарағанды	10	9	20	16	16	24	95
		Қостанай	5	5	12	10	12	15	59
		Қызылорда	6	4	9	7	5	5	36
		Ақтау	4	4	9	6	3	3	29
		Түркістан	16	11	21	18	15	14	95
		Павлодар	4	4	10	9	8	12	47
		Петропавл	2	1	6	5	5	10	29
		Өскемен	8	8	19	17	16	26	94
Шымкент	10	8	14	9	7	7	55		
Барлығы			129	120	256	194	167	215	1081
Ер	Тұрақты тұратын қалаңызды таңдаңыз	Нұр-Сұлтан	7	8	19	10	6	3	53
		Алматы	14	15	30	18	14	13	104
		Көкшетау	5	4	9	7	6	5	36
		Ақтөбе	6	6	12	7	6	4	41
		Талдықорған	16	14	30	22	17	15	114
		Атырау	4	3	8	4	3	1	23
		Орал	4	4	8	5	5	3	29
		Тараз	9	6	13	10	8	6	52
		Қарағанды	10	9	20	14	12	12	77
		Қостанай	6	5	12	8	8	8	47
		Қызылорда	6	5	9	6	5	3	34
		Ақтау	5	4	9	4	3	1	26
		Түркістан	20	13	24	18	14	10	99
		Павлодар	4	4	10	7	6	6	37
		Петропавл	3	2	6	4	4	5	24
		Өскемен	9	9	19	15	13	15	80
Шымкент	9	7	12	7	5	3	43		
Барлығы			137	118	250	166	135	113	919
Барлығы	Тұрақты тұратын қалаңызды таңдаңыз	Нұр-Сұлтан	15	17	39	21	14	11	117
		Алматы	30	38	66	41	32	39	246
		Көкшетау	9	7	18	15	13	16	78
		Ақтөбе	12	13	24	16	14	12	91
		Талдықорған	30	26	60	45	37	38	236
		Атырау	8	6	16	9	7	5	51
		Орал	8	7	16	11	11	11	64
		Тараз	17	12	26	22	17	17	111
		Қарағанды	20	18	40	30	28	36	172
		Қостанай	11	10	24	18	20	23	106
		Қызылорда	12	9	18	13	10	8	70
		Ақтау	9	8	18	10	6	4	55
		Түркістан	36	24	45	36	29	24	194
		Павлодар	8	8	20	16	14	18	84
		Петропавл	5	3	12	9	9	15	53
		Өскемен	17	17	38	32	29	41	174
Шымкент	19	15	26	16	12	10	98		
Барлығы			266	238	506	360	302	328	2000

Әлеуметтік зерттеу жүргізу аумағы – Қазақстан Республикасының барлық облыс орталықтары мен республикалық маңызы бар қалалары¹.

¹ Қазақстан Республикасының 2022 жылғы мамырға жарамды аумақтық бөлінуіне сәйкес

II. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРЫНАН ХАБАРДАР БОЛУ ЖӘНЕ ОҒАН ҚАТЫНАС

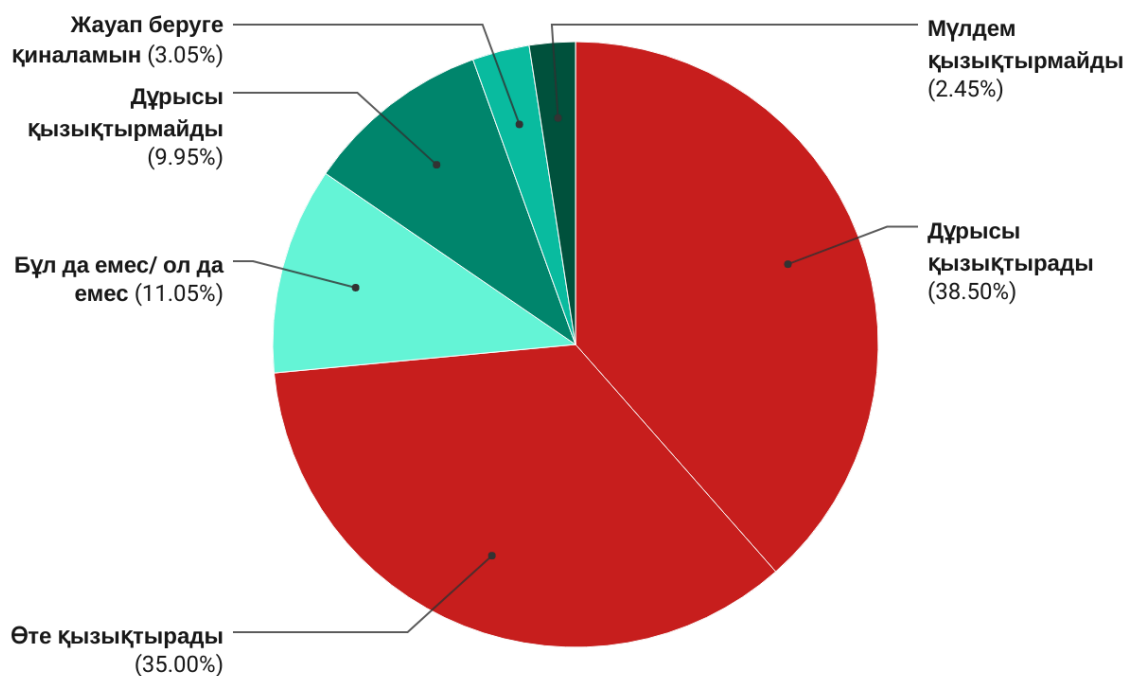
Ағымдағы бөлімде халықтың климаттың өзгеруі мәселелері туралы хабардарлығын, климаттың өзгеруімен байланысты экологиялық проблемалардың өткірлігін түсінуін ашатын бірқатар мәселелер сипатталған. Климаттың өзгеруі себептері мен осы процестермен байланысты салдарларды түсіну дәрежесі ашылады. Климаттың өзгеруіне байланысты салдарлар туралы және климаттың өзгеруі салдарына бейімделу шаралары туралы хабардарлық деңгейі бағаланады.

2.1. Қазақстан халқының климаттың өзгеруі туралы хабардарлығы

Қазақстан халқының климаттың өзгеруі туралы хабардар болуын анықтау мақсатында зерттеу тобы мынадай индикаторларды пайдаланды: Қазақстандағы және тұратын жеріндегі экологиялық проблемаларға қызығушылықтың болуы (кіріспе); экологиялық проблемалардың, оның ішінде климаттың өзгеруі себептерімен немесе салдарымен байланысты проблемалардың өткірлігін бағалау (кіріспе); «Климаттың өзгеруі» проблемасы туралы хабардар болу дәрежесі.

Осылайша, 1-диаграммада респонденттердің басым көпшілігі (73,50%) арасында елдің экологиялық проблемаларына көп немесе аз қызығушылықтың бар екендігін көрсететін деректер келтірілген.

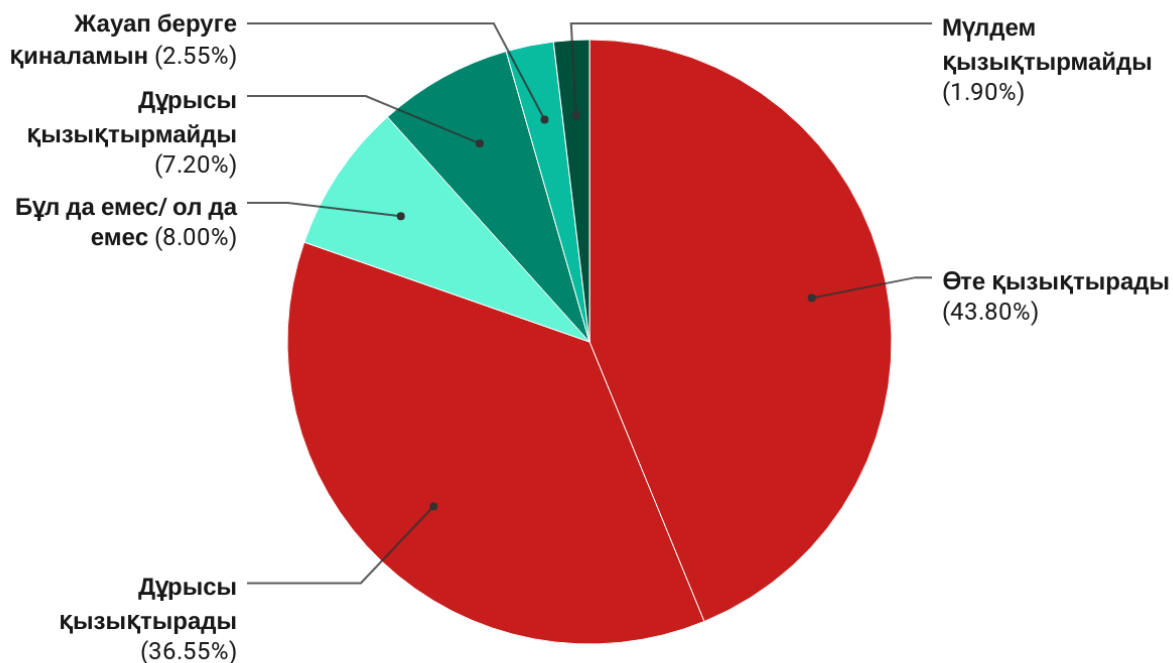
Респонденттердің Қазақстанның экологиялық мәселелеріне қызығушылық дәрежесі

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Респонденттердің тұратын жеріндегі экологиялық проблемалар тұтастай алғанда бүкіл Қазақстанның экологиялық проблемаларына қарағанда қалалықтардың сәл көбірек қызығушылығын туғызатыны таңғаларлық жағдай емес (2-диаграмма).

Респонденттердің өз қалаларының экологиялық мәселелеріне қызығушылық дәрежесі

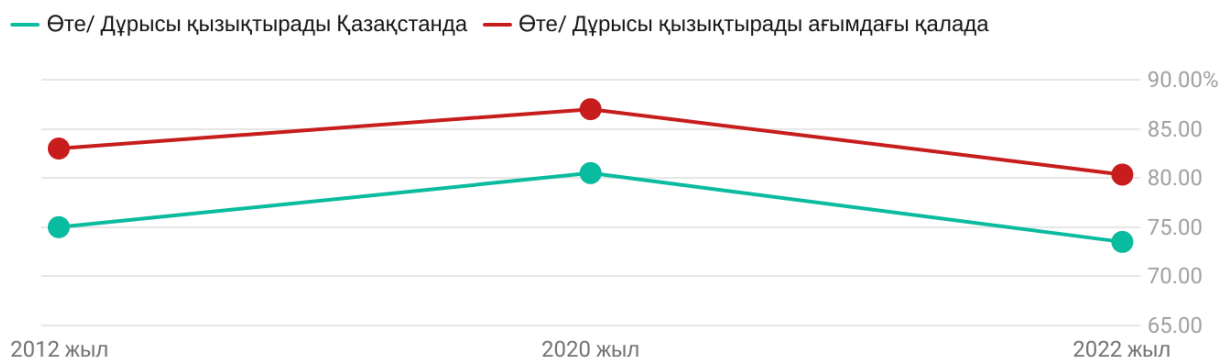

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Мәселен, өзі тұратын жердегі экологиялық проблемаларға жоғары қызығушылық танытатын респонденттердің үлесі (80,35%) Қазақстанның экологиялық проблемаларына қызығушылық танытатын респонденттердің үлесінен аз да болса көп (6,65%-ға) көп болып шықты.

Егер ағымдағы зерттеу нәтижелерін 2012 және 2020 жылдардағы зерттеулермен салыстыратын болсақ, онда 2022 жылы респонденттер Қазақстанның, сондай-ақ тұрғылықты жерінің экологиялық проблемаларына өз қызығушылықтарын өткен жылдарға қарағанда төмен бағалайды.

Респонденттердің экологиялық мәселелерге қызығушылық дәрежесін салыстыру

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Экологиялық проблемалардың, оның ішінде климаттың өзгеру себептерімен немесе салдарымен байланысты проблемалардың ауырлығын бағалау кезінде деректердің бөлінуі 4-диаграммада келтірілген.

Респонденттердің көпшілігі климаттың өзгеруіне байланысты ұсынылған барлық бес экологиялық проблеманы жоғары бағалайды. Бұл ретте, респонденттер жердің радиациялық зақымдануы, сондай-ақ жердің шөлейттенуі мен тозуы туралы аз хабардар етілген болып шықты, осы проблемалар бойынша сұралғандар көбінесе бағалауға қиналды (респонденттердің 8-9%-ға жуығы). Бұдан басқа, барлық ұсынылған проблемалардың ішінен респонденттер көбінесе «Бұрынғы Семей сынақ полигоны, әскери-сынақ кешендері, Байқоңыр ғарыш айлағы жерлерінің радиациялық зақымдануы» проблемасына (21,10%) төмен баға берді.

Экологиялық мәселелердің ауырлық дәрежесі

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Осылайша, респонденттер келесі мәселелерді ең өткір деп санайды:

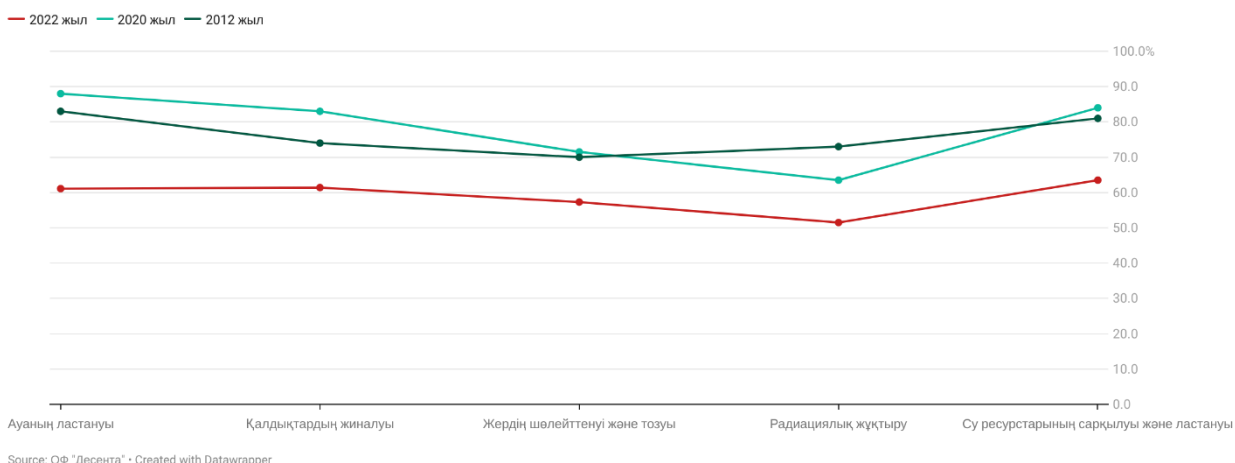
- 1) Атмосфералық ауаның энергетикалық, өңдеуші, мұнай-химия, металлургия кәсіпорындарынан, көліктерден шығарындылармен ластануы, «Проблеманың өте жоғары өткірлігі» - 46,80%;
- 2) Су ресурстарының сарқылуы және ластануы, уытты өнеркәсіптік сарқынды сулардың ағызылуы, Аралдың, Балқаштың кебуі және Каспийдің мұнай-химиялық ластануы, «Проблеманың өте жоғары өткірлігі» - 45,80%;
- 3) Өнеркәсіптік және қатты-тұрмыстық қалдықтардың жиналуы, «Проблеманың өте жоғары өткірлігі» - 42,70%.

Жауаптардың мұндай бөлінуі зерттеудің мақсатты аумақтарымен байланысты болуы мүмкін, өйткені зерттеу тек республикалық маңызы бар қалалар мен облыс орталықтарын (оған Семей² мен Байқоңыр кірмейді) қамтыды, респонденттер қалалық жерлерге, әсіресе үлкен және/немесе өнеркәсіптік қалаларға тән экологиялық проблемаларды жиі атап өтті.

Алдыңғы зерттеулердің нәтижелерімен салыстыру:

² Қазақстан Республикасының 2022 жылдың мамыр айындағы аумақтық бөлінуіне сәйкес Семей әлі облыс орталығы болған жоқ.

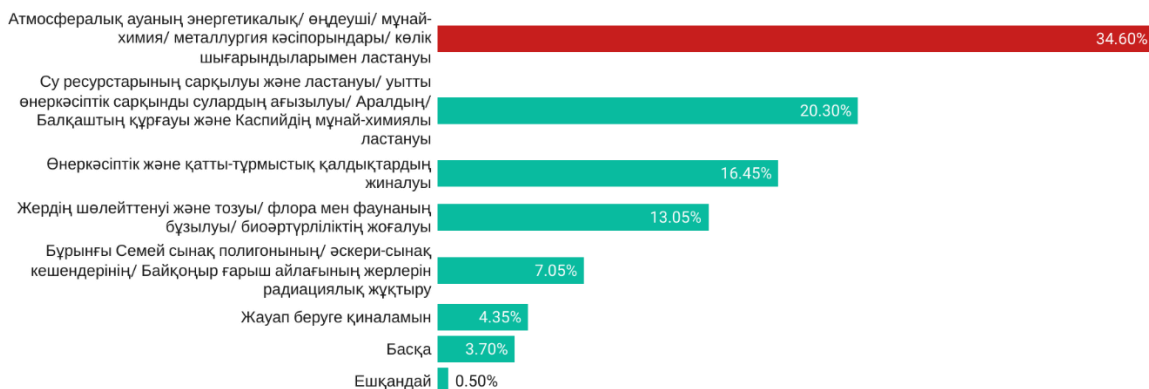
Экологиялық мәселелердің ауырлығын салыстыру

Жалпы алғанда, респонденттер 2022 жылы аталған экологиялық проблемалардың ауырлық дәрежесін едәуір төмен бағалай бастады, алайда проблемалардың ұсынылған нұсқаларының жоғары бағалауларының көшбасшылары өзгеріссіз қалады: «Атмосфералық ауаның энергетикалық, қайта өңдеу, мұнай-химия, металлургия кәсіпорындарынан, көліктерден шығарындылармен ластануы» және «Су ресурстарының сарқылуы мен ластануы, ағынды улы өнеркәсіптік суларының төгілуі, Арал, Балқаштың құрғауы және Каспийдің мұнай-химиялық ластануы».

4-диаграммадан көрінетіндей, ұсынылған экологиялық проблемаларды бағалаудағы алшақтық шамалы болып шықты, осындай нәтижені болжай отырып, зерттеу тобы зерттелетін қалалардың тұрғындарын толғандыратын экологиялық проблеманы анықтау үшін құралдар жинағына «Осы экологиялық мәселелердің қайсысын ең өткір/маңызды деп санайсыз?» (6-диаграмма) сұрағын қосты.

Сұралғандардың көпшілігі үшін атмосфералық ауаның кәсіпорындар мен көлік шығарындыларымен ластануы ең маңызды мәселе болып табылады

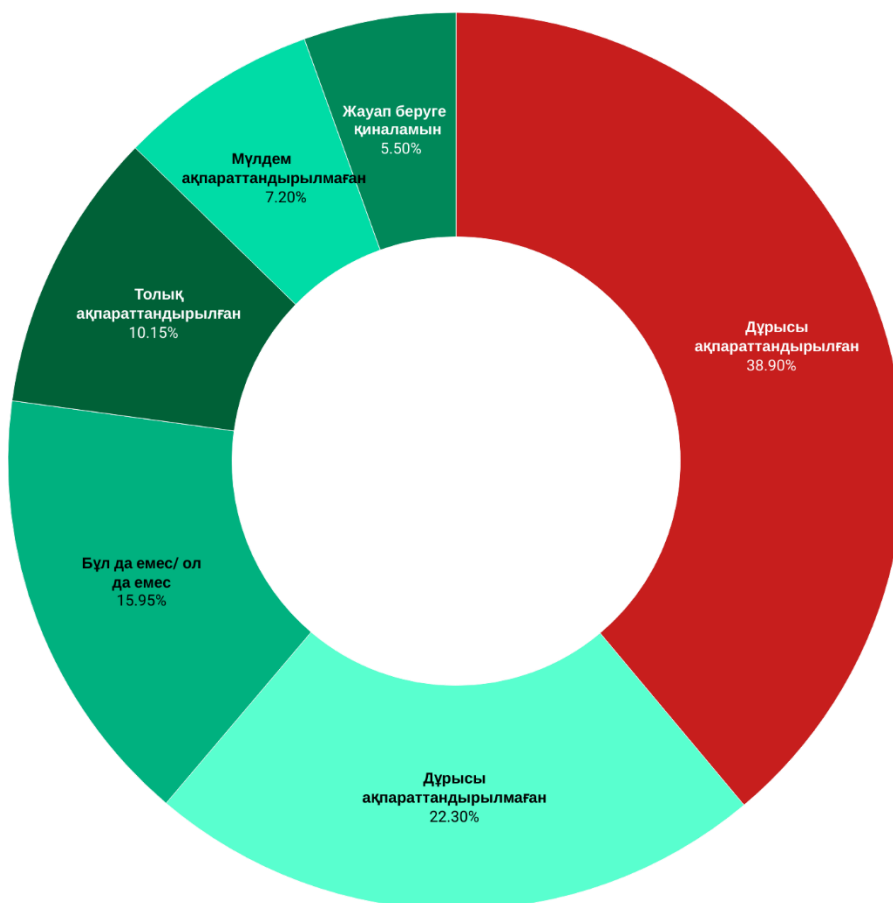

Осылайша, сұралғандардың көпшілігі үшін атмосфералық ауаның кәсіпорындардың шығарындыларымен ластануы (34,60%) ең маңызды проблема болып табылатыны анықталды. Респонденттердің тағы 20,30%-ы су ресурстарының сарқылуы мен ластануын, өнеркәсіптік сарқынды сулардың ағызылуын, Аралдың, Балқаштың құрғауы және Каспийдің ластануын ең өткір проблема ретінде атап өтті. Тағы 16,45%-ы өнеркәсіптік және қатты-тұрмыстық қалдықтардың жиналу проблемасын таңдады. Айта кету керек, респонденттердің тек 0,50%-ы аталған экологиялық проблемалардың маңыздылығын мойындамайды және 4,35%-ы бұл сұраққа жауап беруге қиналады, бұл респонденттердің бағаланатын экологиялық проблемаларға алаңдаушылығының жоғары дәрежесін көрсетеді. Сондықтан, осы мәселелер туралы ақпарат сұрау жоғары болуы керек деп санаймыз.

Бұдан әрі респонденттерге климаттың өзгеруі проблемасы және жалпы адамзат үшін де, Қазақстан үшін де және өз өмірі үшін де қауіп төндіретін салдарлар туралы өзінің хабардарлығын бағалау ұсынылды (7-диаграмма).

7-диаграмма

Климаттың өзгеруі мәселесі және жалпы адамзат үшін де, Қазақстан үшін де, өз өмірі үшін де қауіп төндіретін салдар туралы респонденттердің хабардар болуын бағалау

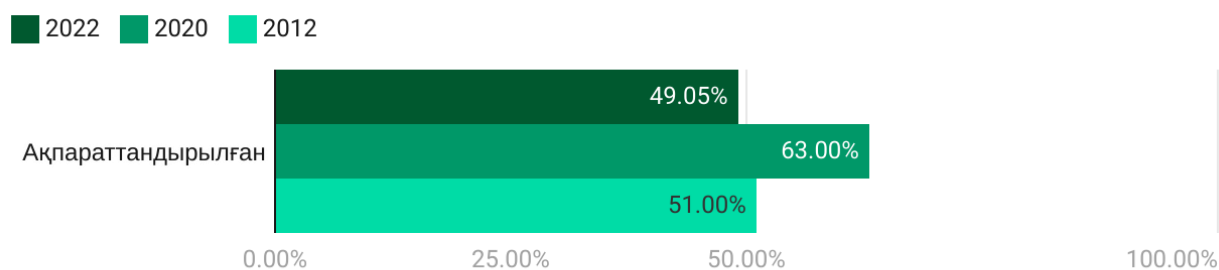
Source: ОФ "Десанта" - Created with Datawrapper

Респонденттердің тек 10,15%-ы қаралып отырған мәселе бойынша толық хабардар етілгенін атап өтті. «Мүлдем хабардар емеспін» және «Хабардар емеспін деуге болады» ақпараттандыруындағы теріс мәндерді белгілейтін сұралғандардың үлестері жалпы сұралғандардың жалпы санының 29,50%-ын құрады, яғни оң мәндерді белгілеген үлестен 19,55%-ға аз. Алайда, респонденттердің бұл сұраққа жауап беруі кезінде әлеуметтік қалаудың әсері жұмыс істеуі мүмкін деген болжам бар³, өйткені респонденттердің көпшілігі (38,90%) «Хабардармын деуге болады» нұсқасын белгіледі, «Ешқайсысы емес» деген алтын ортаны таңдағандар – 15,95% және жауап беруге қиналғандар – респонденттердің 5,50%. Келесі бөлімшелерде біз бұл мәселені егжей-тегжейлі қарастыра аламыз.

Егер ағымдағы зерттеу нәтижелерін алдыңғылармен салыстыратын болсақ, респонденттердің бағалауы бойынша климаттың өзгеруі проблемасы туралы хабардар болу 2022 жылы 2012 жылғы деңгейден сәл төмендеді:

8-диаграмма

Климаттың өзгеруі мәселесі және жалпы адамзат үшін де, Қазақстан үшін де, өз өмірі үшін де қауіп төндіретін салдар туралы респонденттердің ақпараттылығының өзгеруі

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

2.2. Климаттың өзгеруі себептері туралы халық қаншалықты хабардар

Бүгінгі таңда климаттың өзгеруі – бұл жалпыға бірдей танылған факт. Соңғы 140 жыл ішінде орташа жылдық температура шамамен 1°C-қа көтерілді. Өз тарихында Жердегі климат айтарлықтай жиі өзгеріп отырды. Бұл, ең алдымен, планетамыздың орбитасының өзгеруіне, жер осінің көлбеу бұрышына және т.б. байланысты. Осы факторлардың үйлесуі Арктика мен Антарктикада келетін күн жылуының мөлшеріне, яғни мұздықтардың пайда болуына тікелей әсер етеді. Алайда, Жердегі ауа температурасы соңғы кем дегенде 800 мың

³ Әртүрлі сауалнамалардың респонденттерінің жауаптарындағы пікірлердің үстірттік түрі, бұл респонденттердің өз көзқарасы бойынша басқалардың көз алдында қолайлы болып көрінетін жауаптар беруге деген ұмтылысынан тұрады.

жылда былайша тез өспеген. Мамандардың басым көпшілігі климаттың өзгеру жылдамдығын тек антропогендік фактормен, яғни адамның іс-әрекетімен түсіндіруге болады деп санайды.

Респонденттер климаттың өзгеру себептері туралы қаншалықты хабардар екенін анықтау үшін оларға климаттың өзгеруіне әсер ететін факторларды бағалау ұсынылды (9-диаграмма).

9-диаграмма

Әртүрлі факторлардың климатқа әсерін бағалау

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Диаграммадан респонденттердің басым көпшілігі климаттың өзгеруіне антропогендік әсер ету факторларын жоғары бағалайтынын көруге болады. Мәселен, респонденттердің 72,20%-ы адам әрекеті климатқа «Жоғары әсер етеді» немесе «Айтарлықтай әсер етеді» деп санайды. Респонденттер басқа факторлар туралы аз хабардар болып шықты. Бұған жауап беруге қиналғандардың неғұрлым жоғары үлесі (11,70%-дан 15,30%-ға дейін), сондай-ақ қандай да бір бағалау үлестеріндегі болмашы алшақтықтар дәлел бола алады.

Климаттың өзгеру себептері туралы респонденттерде бар ақпараттың тереңдігі антропогендік әсер туралы нақты мәліметтер туралы хабардар болу арқылы өлшенді: «Адамның іс-әрекетінен климатқа ең үлкен әсер ететін не деп ойлайсыз?».

Бүгінгі күннің басты проблемалары: отынның жануына байланысты атмосферадағы CO₂ концентрациясының жоғарылауы, оның салқындауына әсер ететін атмосферадағы аэрозольдер және цемент өнеркәсібі. Жерді пайдалану, мал шаруашылығы және орманды кесу сияқты басқа факторлар климатқа әсер етеді, бірақ аз дәрежеде⁴. Осылайша, электр энергиясын өндіру

⁴ Уикипедия

(көмір жағу), көлікті пайдалану (бензин жағу) климаттың өзгеруіне үлкен үлес қосады. Жанама түрде, өндірілген энергияны тұтынушылар мен аэрозоль өндірушілер өз үлестерін қосады: ғимараттарды энергиямен қамтамасыз ету, тауарларды өндіру және осы тауарларды қарқынды тұтыну. Климаттың өзгеруіне азық-түлік өндірумен (мал шаруашылығы, өсімдік шаруашылығы) және орманды кесумен байланысты адам қызметі азырақ үлес қосады.

10-диаграммада облыс орталықтары мен республикалық маңызы бар қалалардың респонденттері берген климатқа әсер ететін әртүрлі адам қызметінің бағалары көрсетілген.

10-диаграмма

Адамның әртүрлі іс-әрекеттерінің климатқа әсерін бағалау

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Мәселен, респонденттер орман кесуге неғұрлым жоғары баға берді, адам қызметінің осы түрі бойынша жоғары әсерді сұралғандардың 65,40%-ы атап өтті. Респонденттердің дәл осындай үлесі көлікті пайдаланудан (64,70%) және тым қарқынды тұтынудан (63,60%) жоғары әсерді атап өтті. Сонымен қатар, электр энергиясын өндірудің әсерін жоғары бағалайтын респонденттердің үлесі 48,80%-ды ғана құрады. Сондай-ақ ұсынылған адам қызметінің әсерін төмен деп бағалаған респонденттердің үлесі 11%-дан 22,40%-ға дейін болды.

Респонденттердің көпшілігінде климаттың өзгеру себептері туралы жалпы түсінігі бар (72,20%) екендігі және респонденттердің азырақ бөлігі егжей-тегжейлі ақпаратқа ие екендігі айдан анық. Мәселен, түйінді кестелері

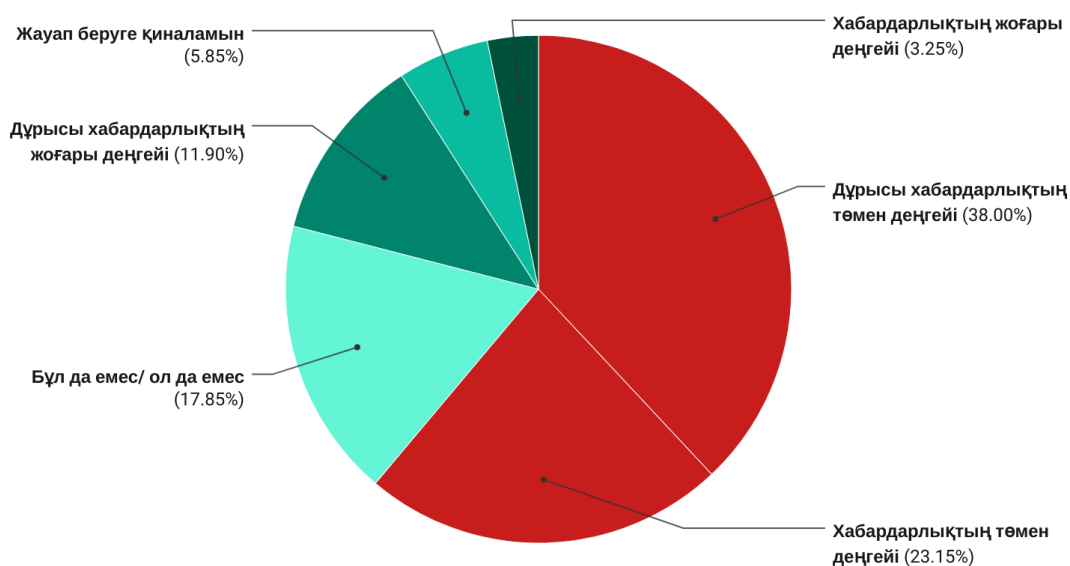
көрсететіндей, ⁵ адамның әрекеті климатқа елеулі әсер етеді деп санайтын респонденттердің 72,20%-ының 15,59%-ы электр энергиясын өндіру климаттың өзгеруіне аз әсер ететінін атап өтті.

2.3. Қазақстан халқы климаттың өзгеруіне бейімделу туралы қаншалықты хабардар

Шығарындыларды азайту және жаһандық жылыну қарқынын бәсеңдету шараларымен қатар, өзіңді және айналаңызды қорғау үшін климаттың өзгеру салдарына бейімделу шараларын қабылдау қажет. Тұрғылықты жеріне байланысты бұл салдарлар әртүрлі болуы мүмкін. Олар өрт немесе су тасқыны, құрғақшылық, ыстық немесе суық күндер немесе теңіз деңгейінің көтерілуі түрінде көрінуі мүмкін. Бейімдеу шараларын қабылдау қажеттілігінің болуын ескере отырып, респонденттерге Қазақстан халқының климаттың өзгеру салдарына бейімдеу (алдын алу) шаралары туралы хабардар болуын бағалау ұсынылды. Мұндай бағалаудың нәтижелері 11-диаграммада көрсетілген.

11-диаграмма

Климаттың өзгеру салдарына бейімделу шаралары туралы халықтың хабардар болуын бағалау

Source: ОФ "Десанта" • Created with Datawrapper

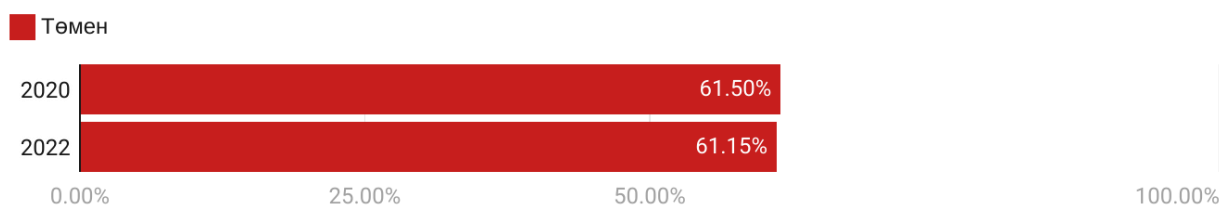
Респонденттердің жартысынан көбі халықтың климаттың өзгеру салдарына бейімделу шаралары туралы хабардар болуын төмен бағалайды (61,15%). Респонденттердің 17,85%-ы оны орташа деп санайды және тек 15,15%-ы бейімделу шаралары туралы халықтың хабардарлығын жоғары деп санайды.

⁵ Түйінділік кестесі немесе контингенттік кестесі, статистикадағы факторлық кесте — екі айнымалының арасындағы байланысты зерттеуге арналған олардың бірлескен таралуын ұсыну құралы.

Төменде ағымдағы зерттеу нәтижелерін 2020 жылы жүргізілген алдыңғы зерттеулермен салыстыру келтірілген. Мәселен, респонденттер берген климаттың өзгеру салдарына бейімделу шаралары туралы халықтың хабардарлығын бағалау өзгерген жоқ дерлік:

12-диаграмма

Климаттың өзгеру салдарына бейімделу шаралары туралы халықтың хабардар болуын бағалау

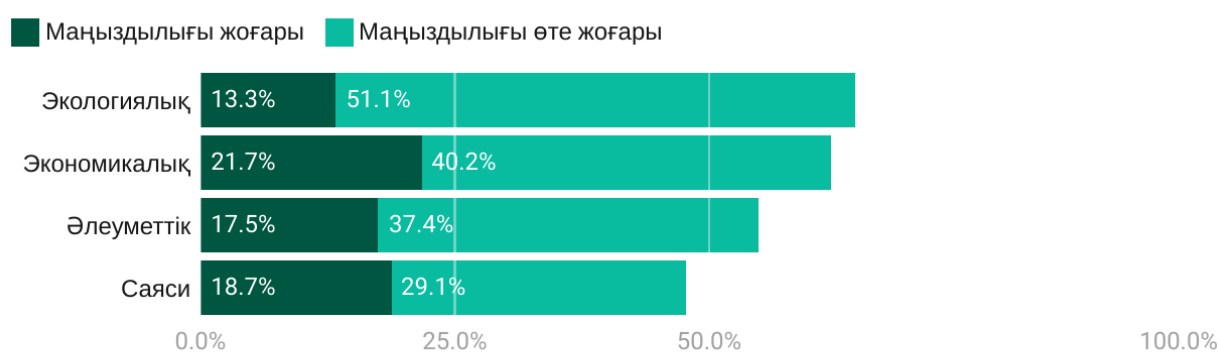

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Бейімделу шаралары туралы халықтың хабардар болуы туралы пікірлердің объективтілігін арттыру үшін респонденттерге оларды қабылдау салалары бойынша шаралардың маңыздылығын бағалау ұсынылды. Нәтижелер 13-диаграммада көрсетілген.

13-диаграмма

Төмендегі салалардағы климаттың өзгеру салдарына бейімделу шараларының маңыздылығын бағалау

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Респонденттердің жартысына жуығы саяси (52,20%) және әлеуметтік (45,10%) салалардағы бейімделу шараларын жете бағаламайтыны анық. Климаттың өзгеру ауқымын және оның өмірдің көптеген салаларына әсер ететінін ескере отырып, бейімделу қызметі де ауқымды болуы керек. Алайда, зерттеу нәтижелері зерттелетін қалалар тұрғындарының жартысынан көбінде

ұсынылған салалардың әрқайсысында бейімделу шараларының маңыздылығын түсіну үшін жеткілікті ақпарат жоқ екенін көрсетеді.

2.4. Халық климаттың өзгеруін Қазақстан ішінде және әлемде климаттық апаттар (ТЖ) бөлігінде қалыптасқан ауа райы жағдайларымен байланыстыра ма?

Жоғары температураның әсерінен уақыт өте келе ауа райы өзгереді және табиғаттағы әдеттегі тепе-теңдік бұзылады. Бұл адамға және Жер бетіндегі тіршіліктің барлық басқа түрлеріне көптеген қауіптер туғызады. Сондықтан халықтың климаттың өзгеруі туралы хабардарлығын зерттеу үшін Қазақстан халқының әлемде де, Қазақстанда да климаттың өзгеруіне әкелуі мүмкін қорқынышты салдарларды түсіну дәрежесі маңызды көрсеткіш болып табылады.

14-диаграммада респонденттердің «Әлемде, Қазақстанда климаттың өзгеруінің салдары қандай болуы мүмкін деп ойлайсыз?» деген сұраққа жауаптары ұсынылған.

Әлемде, Қазақстанда климаттың өзгеруінің салдары қандай болуы мүмкін деп ойлайсыз?

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Респонденттердің кемінде 34%-ы 10-диаграммада санамаланғанның әлемдегі және Қазақстандағы климаттың өзгеру салдарының төмен ықтималдығын атап өтеді. Мұның себебі респонденттердің осы үлесі үшін жоғарыда аталған салдар мен климаттың өзгеруі арасындағы байланыстың болмауы ғана емес, сонымен қатар олардың әлемдегі, сондай-ақ өз еліндегі жағдай туралы хабардар болуының төмендігі болуы мүмкін. Теңіз деңгейінің жоғарылауы және тұщы судың тұздылығының жоғарылауы және респонденттердің тұратын қаласы туралы респонденттердің бағалауы арасында корреляциялық байланыстың болуы да осыны көрсетеді. Мәселен, тұщы су тапшылығы жоқ және Каспий теңізінен алыс орналасқан өңірлерден сұралғандар Қазақстан үшін бұл салдардың ықтималдығын төмен бағалайды.

Егер біз ағымдағы зерттеу нәтижелерін алдыңғы зерттеулермен салыстыратын болсақ, 2022 жылға қарай халықтың климаттың өзгеруі салдарының пайда болу ықтималдығы төмен бағалана бастағаны анық:

15-диаграмма

Халықтың климаттың өзгеруі салдарының туындау ықтималдығын бағалаудың өзгеруі

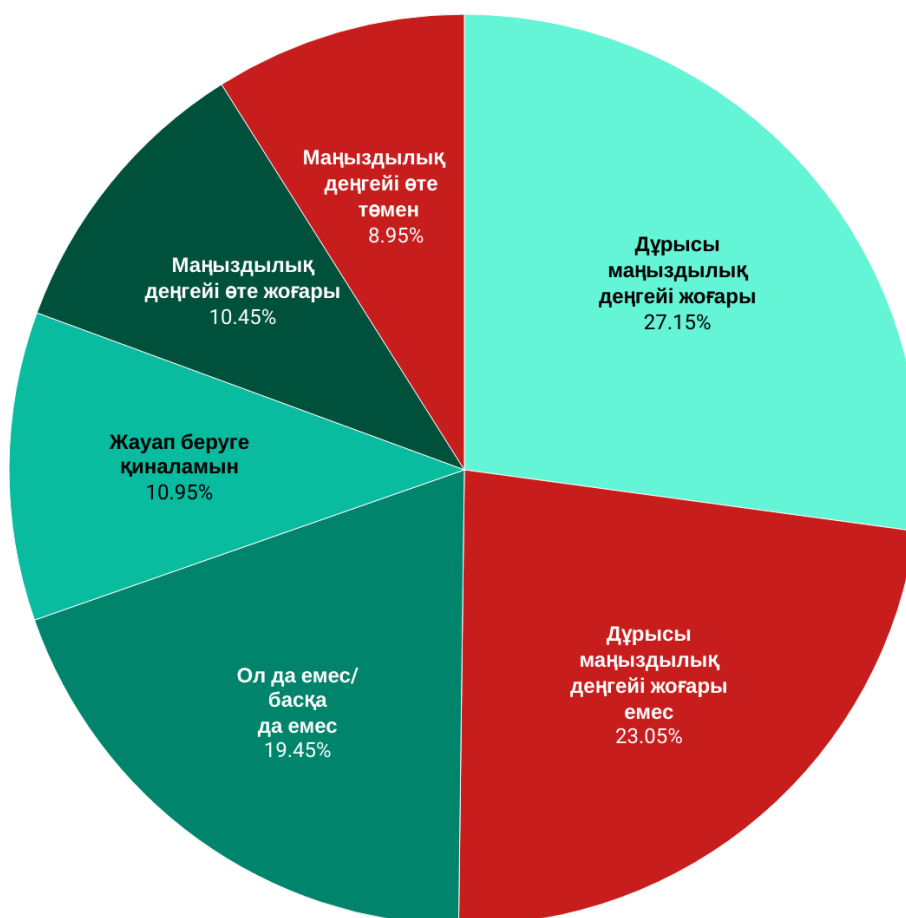

Source: ОФ "Десанта" • Created with Datawrapper

2.5. Адамдар климаттың өзгеруімен күресу үшін қалыптасқан мінез-құлық үлгісін өзгертуге қаншалықты дайын немесе халыққа бұл үшін не жетіспейді.

Климаттың өзгеруімен күресу үшін халықтың өзіндік мінез-құлық үлгісінің өзгеруіне дайындығын анықтау мақсатында, ең алдымен, халықтың экологиялық проблемаларды шешуде үкіметтік шараларды дайындауға қатысу қажеттілігін қалай бағалайтынын анықтау керек (16-диаграмма).

Экологиялық мәселелерді шешу бойынша мемлекеттік шараларды дайындауға қатысу қажеттілігін бағалау

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Мәселен, респонденттердің 37,60%-ы үкіметтік шараларды дайындауға қатысудың маңыздылығын жоғары бағалайды. Мұның қаншалықты көп немесе аз екенін бағалау қиын, алайда, егер ағымдағы зерттеу нәтижелерін өткен жылдардағы зерттеу нәтижелерімен салыстырсақ (2010 жыл – 42%, 2020 жыл – 54%), онда бұл көрсеткіш ең төмен болып табылады. Бұл жағдайда жауаптардың бөлінуі респонденттердің көпшілігінің пікірі бойынша олардың қатысуы қажет емес немесе пайдасыз дегенді білдіруі мүмкін.

Респонденттердің 17-диаграммадағы «Сіз әртүрлі экологиялық шараларға жеке өзіңіз қатысуға келісесіз бе?» деген келесі сұраққа жауаптарының бөлінуі де дәл осылай дейді.

Әртүрлі экологиялық шараларға жеке қатысуға келіскен респонденттердің ең аз үлесі сайланған лауазымды тұлғаларды жаһандық жылынды азайту шараларын қабылдауға көндіру бойынша іс-шараға тура келеді – респонденттердің 58,40%.

Сіз әртүрлі экологиялық шараларға қатысуға келісесіз бе?

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

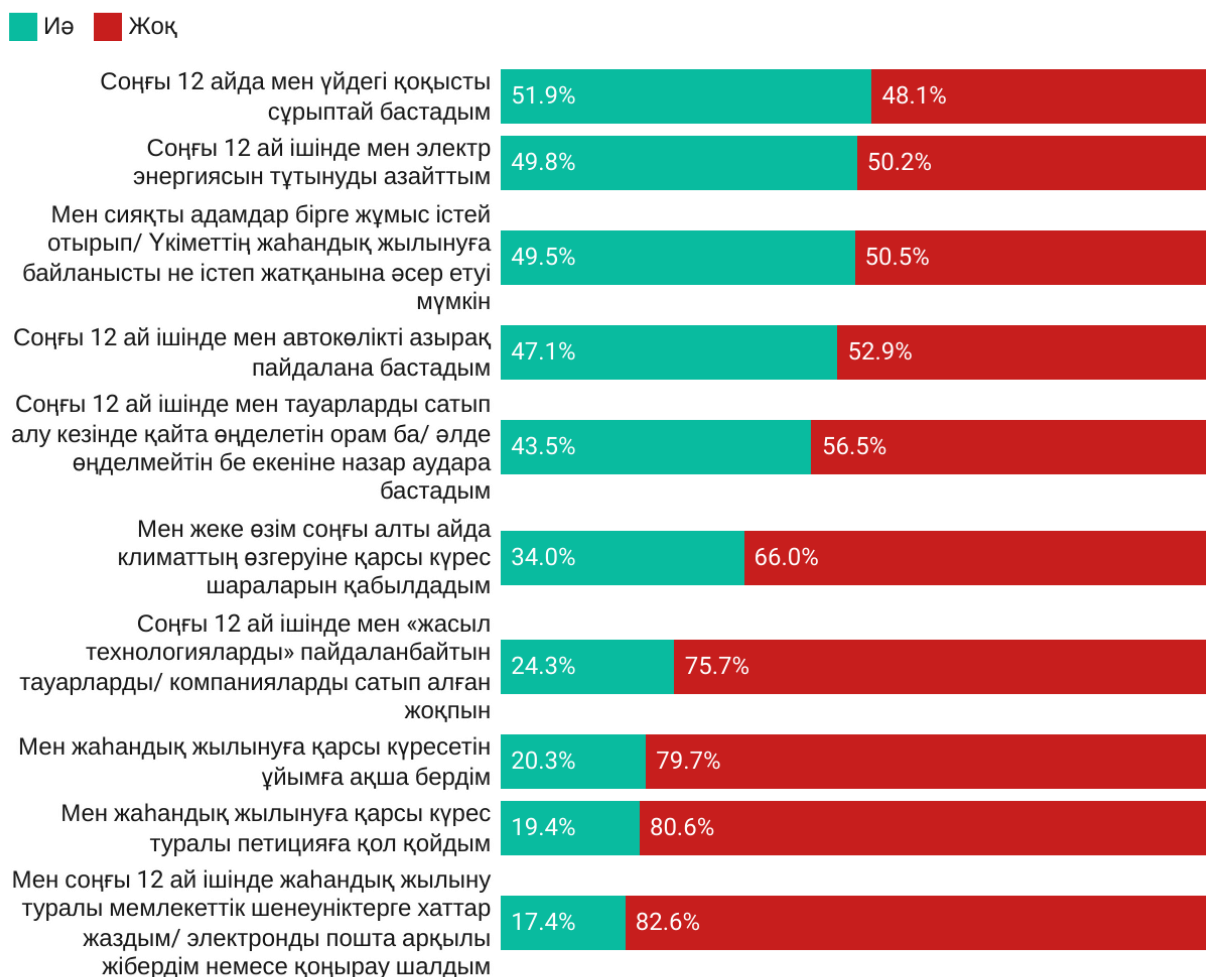
Үкіметке тәуелді емес және күнделікті өмірде айтарлықтай қолайсыздықтар туғызбайтын іс-шараларға келетін болсақ, бұл жерде келісетін респонденттердің үлесі айтарлықтай артады:

- 1) Суды, жылуды, электр энергиясын және басқа ресурстарды үнемді тұтыну – 77,80%;
- 2) Бір реттік заттарды пайдалануды азайту (пластик, целлофан) – 76,20%;
- 3) Қоқысты бөлек сұрыптау (шыны, қағаз, тамақ қалдықтары және т.б.) – 75,30%.

Қосымша қаржылық шығындар, қосымша уақыт шығындары, жайлылық деңгейінің төмендеуі және т.б. сияқты айқын қолайсыздықтармен байланысты іс-шаралар аз танымал болып табылады.

Респонденттердің әртүрлі экологиялық іс-шараларға қатысуға келісімі олардың нақты әрекеттерімен қаншалықты сәйкес келетінін қарастырайық (18-диаграмма).

Сіз келесі мәлімдемелермен келісесіз бе?

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

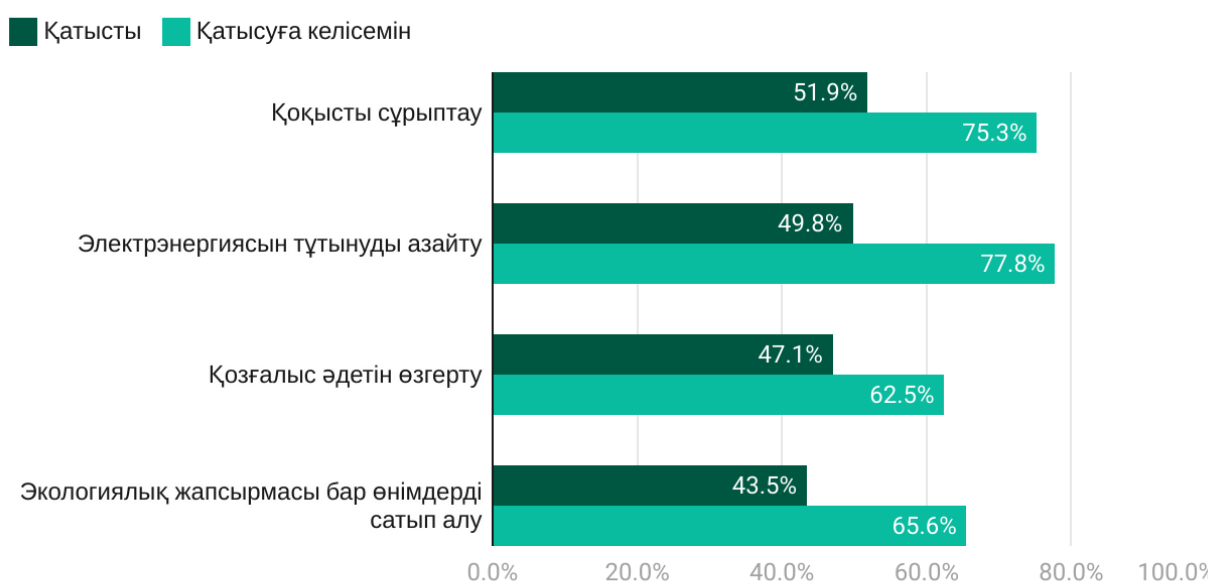
Ұсынылған іс-шаралардың арасында климаттың өзгеруіне қарсы күрес процесінде үкіметтік органдармен ең аз өзара іс-қимыл үрдісі әлі де байқалады. Сауалнамаға қатысқандардың тек 34,00%-ы климаттың өзгеруіне қарсы күрес бойынша жеке шаралар қабылдағанын атап өтті, ал ұсынылған шаралардың бесеуіне 34,00%-дан астамы меңзеді. Демек, шамамен 17,90% ұсынылған шаралардың бесеуін климаттың өзгеруіне қарсы күрес шаралары ретінде қарастырмайды, бұл респонденттердің арасында мұндай шаралар туралы ақпараттың жетіспейтіндігін көрсетеді.

Айта кету керек, тұру орны мен көлік құралдарын пайдалану жиілігі туралы сұрақтарға жауаптардың бөлінуі арасында тұрақты корреляциялық байланыс бар. Мәселен, Алматы мен Нұр-Сұлтан қалаларындағы респонденттер автокөлікті пайдаланудың азайғанын атап өтті, яғни автомобиль жолдарының көп жүктелуіне байланысты автокөлікті пайдалану қиын болған қалаларда.

Тікелей салыстыруға көшейік. Осылайша, 19-диаграммада климаттың өзгеруіне қарсы күрес бойынша кейбір шараларды қабылдауға дайын екендігі туралы және соңғы 12 айда осы шараларды іске асыруға жеке қатысу туралы респонденттердің жауаптарының бөлінуі көрсетілген.

19-диаграмма

Экологиялық іс-шараларға қатысу дайындығын мен өткен жылдағы осындай іс-шараларға жеке қатысу салыстыру

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

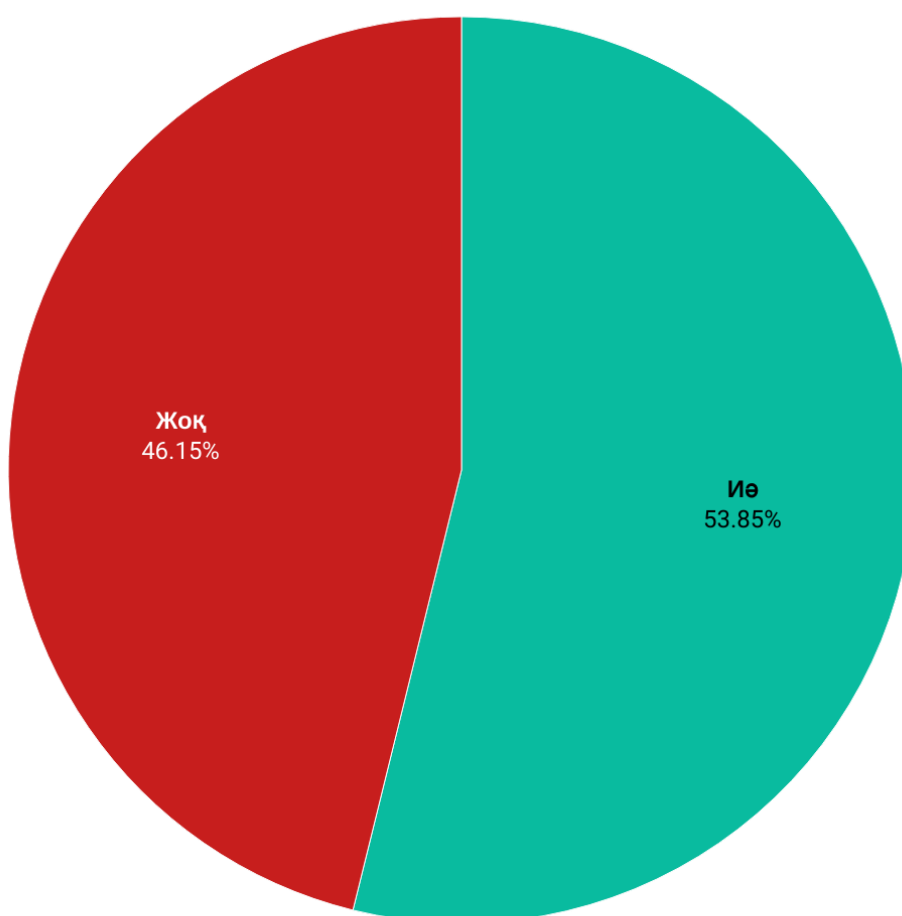
Ұсынылған диаграммадан сауалнамаға қатысқандардың 15,40%-дан 28,00%-ға дейін қатысуға дайын екендігін атап өткен шараны іске асыруға қатыспағаны көрінеді. Қозғалыс әдетін өзгертуден басқа тұрғылықты жер мен жеке қатысу арасында тұрақты байланыс жоқ. Сондықтан қоқыс жинау орындары мен қайта өңдеу кәсіпорындарының жабдықталуының әртүрлі деңгейі, әртүрлі аймақтардағы электр энергиясының әртүрлі бағасы сияқты себептерді екіталай деп санауға болады. Дәл осында әлеуметтік қалаудың әсері жұмыс істеуі мүмкін және респонденттердің бір бөлігі жоғарыда аталған іс-шараларға климаттың өзгеру проблемасының қауіп-қатері мен көлемін білетіндіктен емес, басқалардың пікіріне сай болғысы келетіндіктен қатысуға дайын екенін айтады.

Сонымен қатар, респонденттердің жартысына жуығы климаттың өзгеруіне қарсы күрес бойынша шаралар қабылдауға дайын және оларды қазірдің өзінде қабылдауда.

Зерттелетін халықтың климаттың өзгеруіне қарсы күресу үшін өзіндік мінез-құлық үлгісін өзгертуге дайындығының тағы бір көрсеткіші қоршаған ортаны жақсартуға елеулі әсер етуі мүмкін коммуналдық қызметтерге тарифтерді көтеруге келісім беру болып табылады (20-диаграмма).

20-диаграмма

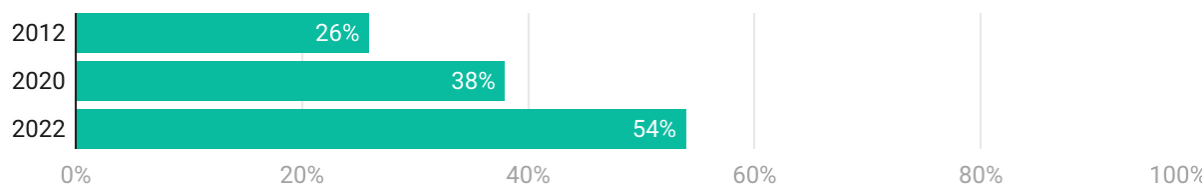
Қоршаған ортаның жағдайын жақсартуға әсер етуі мүмкін коммуналдық қызметтер тарифтерін көтеруге келісесіз бе?

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Респонденттердің жартысынан көбі қоршаған ортаның жай-күйін жақсартуға айтарлықтай әсер етуі мүмкін ірі экологиялық іс-шараларды өткізуге байланысты коммуналдық қызметтерге тарифтерді көтеруге келісетіндерін атап өтті. Егер ағымдағы зерттеу нәтижелерін алдыңғылармен салыстыратын болсақ (2012-2020), онда Қазақстан халқы арасында осындай дайындықтың арту үрдісі байқалады:

Қоршаған ортаның жағдайын жақсартуға әсер етуі мүмкін коммуналдық қызметтер тарифтерін көтеруге келісесіз бе?

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Респонденттердің осы сұраққа жауаптарының бөлінуі мен отбасының орташа айлық табысы арасындағы анықталған корреляциялық байланыс болжалды болды. Бұл тәуелділік графикада айқын көрсетілген:

Коммуналдық қызметтер тарифтерінің өсуіне келісімнің орташа айлық кіріске тәуелділігі

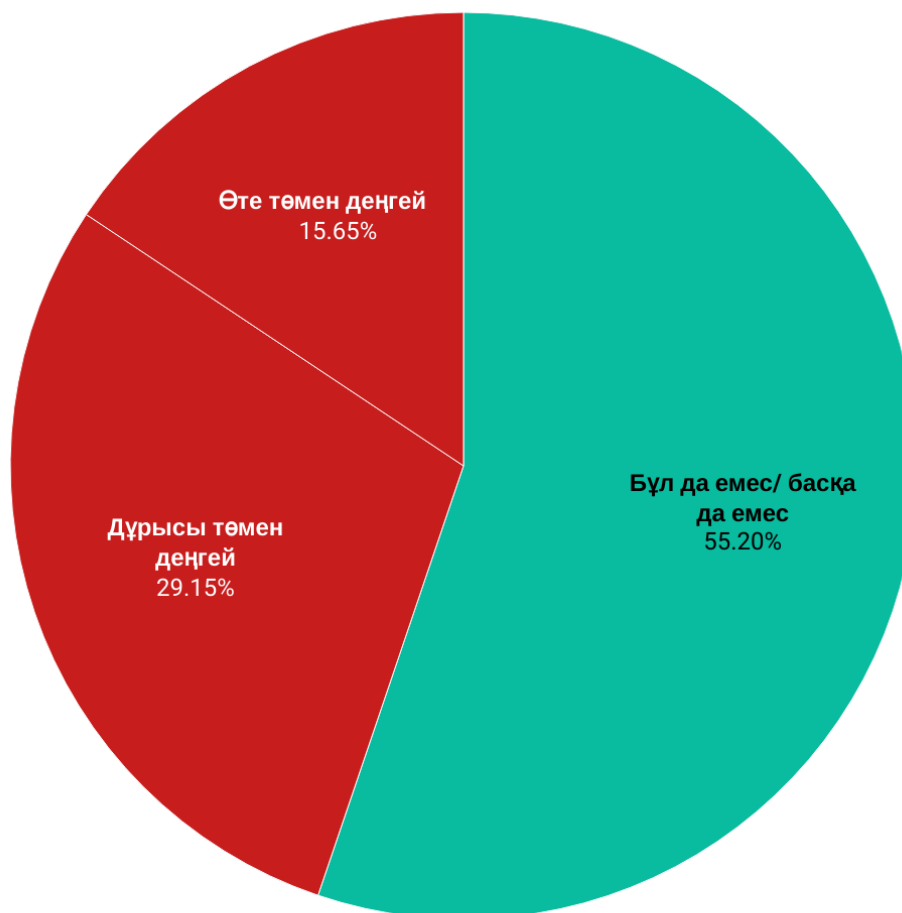

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Отбасының орташа айлық табыс деңгейі неғұрлым жоғары болса, респонденттер тарифтерді көтеруге өз келісімдерін соғұрлым жиі білдіреді.

Климаттың өзгеруіне қарсы күрес үшін мінез-құлық үлгісін өзгертуге халықтың дайындығын айқындау соңында халықтың экологиялық мәдениеті деңгейін респонденттерге субъективті бағалау сияқты көрсеткіш зерттелді (22-диаграмма).

Қазақстан халқының экологиялық мәдениетінің деңгейін бағалау

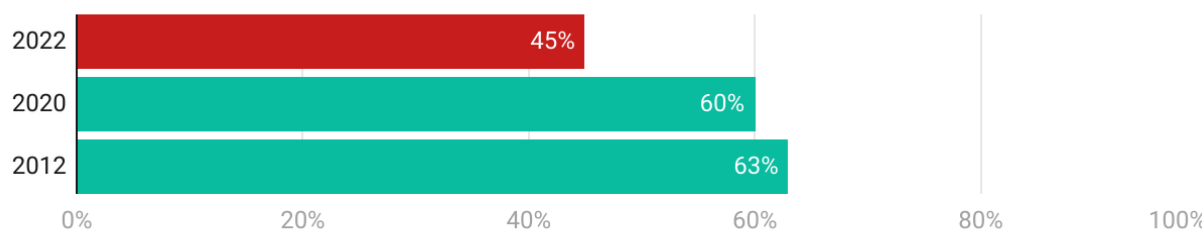

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Бұл көрсеткіш айтарлықтай төмен бағаланды. Респонденттердің көпшілігінің пікірі бойынша (55,20%) Қазақстан халқының экологиялық мәдениетінің деңгейі орташа болып табылады. Респонденттердің қалған 44,80%-ы халықтың экологиялық мәдениетінің деңгейін төмен немесе төменге жақын деп санайды. Бірде-бір респондент мұндай деңгейді жоғары деп санамайды.

Алайда, егер ағымдағы зерттеу нәтижелерін алдыңғылармен салыстыратын болсақ, онда қазақстандықтардың экологиялық мәдениетінің деңгейін төмен бағалайтын респонденттердің үлесі азайып келе жатқаны анық:

Қазақстан халқының экологиялық мәдениетінің деңгейін төмен бағалайтын респонденттердің үлесі

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

III. ҚР ҮКІМЕТІНІҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ІС-ШАРАЛАРЫНАН ХАБАРДАР БОЛУ ЖӘНЕ ОЛАРҒА КӨЗҚАРАС

Ағымдағы бөлімде климаттың өзгеруіне қарсы күрес бойынша ел қабылдап жатқан шаралар туралы халықтың хабардарлығын ашатын бірқатар мәселелер сипатталған. Климаттың өзгеруіне қарсы күрес жөніндегі халықаралық күш-жігер туралы халықтың хабардар болу деңгейі бағаланады.

3.1. Қазақстан халқы климаттың өзгеруіне қарсы күрес бойынша елдің қабылдап жатқан шаралары туралы қаншалықты хабардар

Тұрғындардың климаттың өзгеруіне қарсы күрес бойынша елде қабылданып жатқан шаралар туралы хабардарлығын анықтау үшін бірнеше индикаторлар пайдаланылды, олардың бірі «Мемлекеттің басымдықтары туралы білімнің болуы және өз басымдықтарының үкімет басымдықтарымен сәйкестігін анықтау».

24-диаграммада сауалнаманың тиісті сұрақтарына респонденттердің жауаптарының бөлінуі көрсетілген.

Үкіметтің саяси басымдықтары туралы респонденттердің пікірі

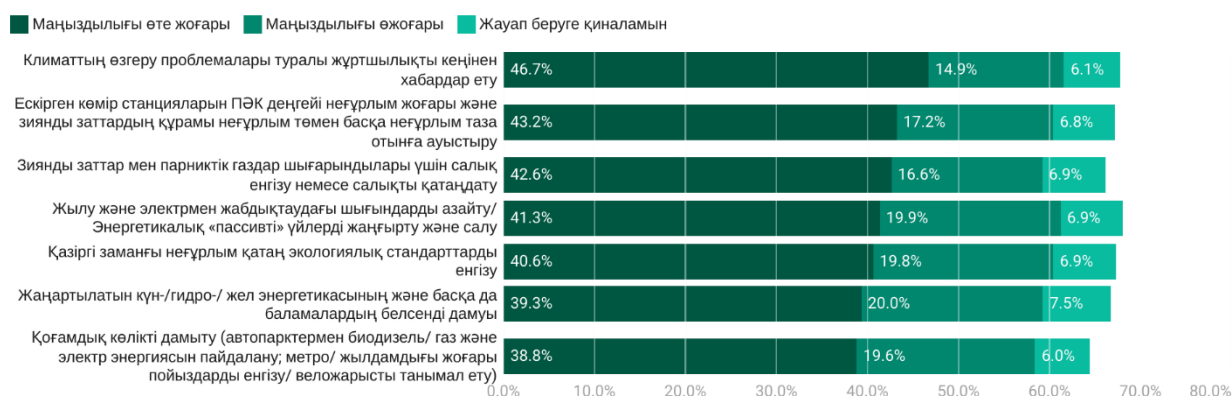
Source: ОФ "Десанта" • Created with Datawrapper

Үкіметтің басымдықтары туралы білімге келетін болсақ, жауап беруге қиналып қалған респонденттердің жоғары үлесіне қарағанда (17,70%), қазіргі білім үкіметтің саяси басымдықтарына баға беру үшін жеткіліксіз.

Респонденттердің көпшілігінің пікірі бойынша (58,10%) экономикалық өсуді дамыту және экологиялық проблемаларды шешу басымдығы бойынша үкіметтің міндеттеріне тең болуы тиіс. Алайда, Үкіметтің қазіргі басымдықтарын таңдағанда, респонденттердің көпшілігі жағдайдың іс жүзінде басқаша екеніне сенімді болды. Мәселен, сұралғандардың 45,20%-ы қазіргі уақытта Үкімет үшін экологиялық проблемаларды шешуден гөрі экономикалық өсім басым екенін атап өтті. Яғни, респонденттердің едәуір бөлігінің (шамамен 29%) пікірінше, олардың басымдықтары Үкіметтің басымдықтарына толық сәйкес келмейді.

Халықтың климаттың өзгеруіне қарсы күрес бойынша ел қабылдап жатқан шаралар туралы хабардарлығын бағалаудағы келесі көрсеткіш климаттың өзгеруін болдырмау үшін мемлекет қабылдап жатқан шараларды бағалау болып табылады (25-диаграмма).

Климаттың өзгеруін болдырмау үшін мемлекеттік шаралардың маңыздылығы

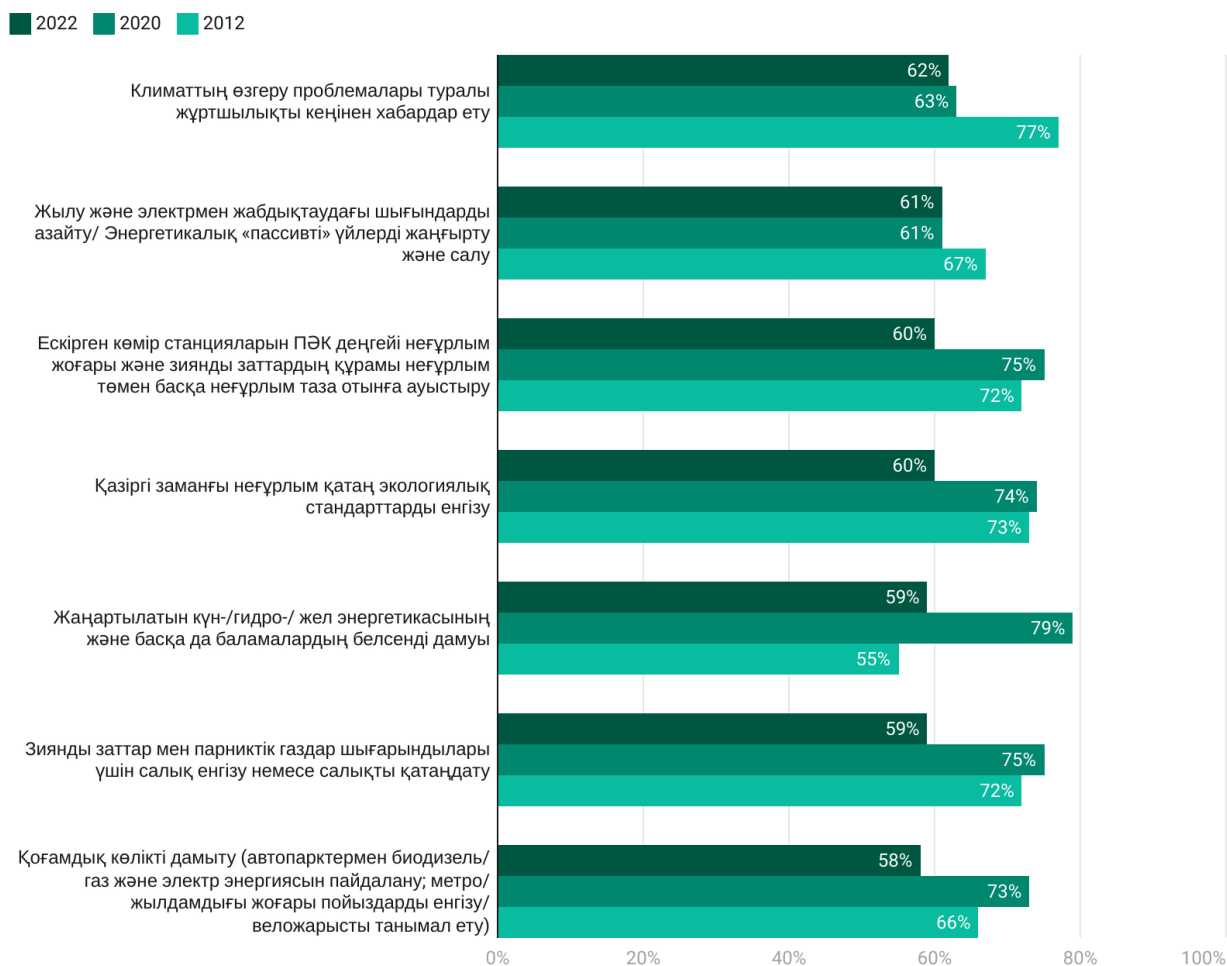

Source: ОФ "Десанта" • Created with Datawrapper

Сауалнамаға қатысқандардың 60%-ы климаттың өзгеруін болдырмау мақсатында мемлекет қабылдап жатқан шаралардың маңыздылығын жоғары бағалайды. Өте жоғары маңыздылығын атап өткен респонденттердің ең үлкен үлесі (46,70%) климаттың өзгеру проблемалары туралы жұртшылықты кеңінен ақпараттандыруға сәйкес келеді. 15,20%-дан 19,50%-ға дейін Үкімет қабылдаған шараларға бейтарап баға береді, қалған үлес 12,60%-дан 18,20%-ға дейін ұсынылған шаралардың маңыздылығын төмен бағалайды.

Алдыңғы зерттеулердің нәтижелерімен салыстырғанда климаттың өзгеруін болдырмау үшін жоғарыда аталған мемлекеттік шаралардың жоғары маңыздылығын атап өткен респонденттердің үлесі азайды:

Климаттың өзгеруін болдырмау үшін мемлекеттік шаралардың жоғары маңыздылығын атап өткен респонденттердің үлестері

Source: ОФ "Десента" · Created with Datawrapper

3.2. Климаттың өзгеруіне қарсы күрес жөніндегі халықаралық күш-жігер туралы халықтың хабардар болу деңгейі

Климаттың өзгеруіне қарсы күрес жөніндегі халықаралық күш-жігер туралы халықтың хабардар болу деңгейі климаттың өзгеруі саласындағы халықаралық құжаттар туралы қолда бар ақпараттың тереңдігін субъективті бағалауды анықтау арқылы зерттелді (27-диаграмма).

Климаттың өзгеруі саласындағы халықаралық құжаттар туралы респонденттердің хабардар болу деңгейі

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

Респонденттердің халықаралық күш-жігер туралы хабардар болу деңгейі жоғары емес екені анық. Сұралғандардың тек 15,70%-дан 19,40%-ға дейіні ғана аталған халықаралық құжаттармен жақсы таныс болды. 29,20%-дан 39,80%-ға дейін тек бұл құжаттардың атауларын естіген. 44,40%-дан 55,20%-ға дейін аталған халықаралық құжаттар туралы ешқашан естімеген.

IV. ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАР ТУРАЛЫ АҚПАРАТ КӨЗДЕРІ

Ағымдағы бөлімде халық үшін климаттың өзгеруі мәселелері бойынша ақпараттық науқанды жүргізуге көмек көрсетуге бағытталған бірқатар мәселелер сипатталған. Халық арасында танымал ақпарат көздері анықталды; халықты қызықтыратын мәселелер тізімі; экологиялық проблемаларды ұсыну және қоғамдық институттармен байланысу тәсілдері.

4.1. Қандай хабар халықты қалыптасқан өмір салтын өзгертуге итермелеуі мүмкін

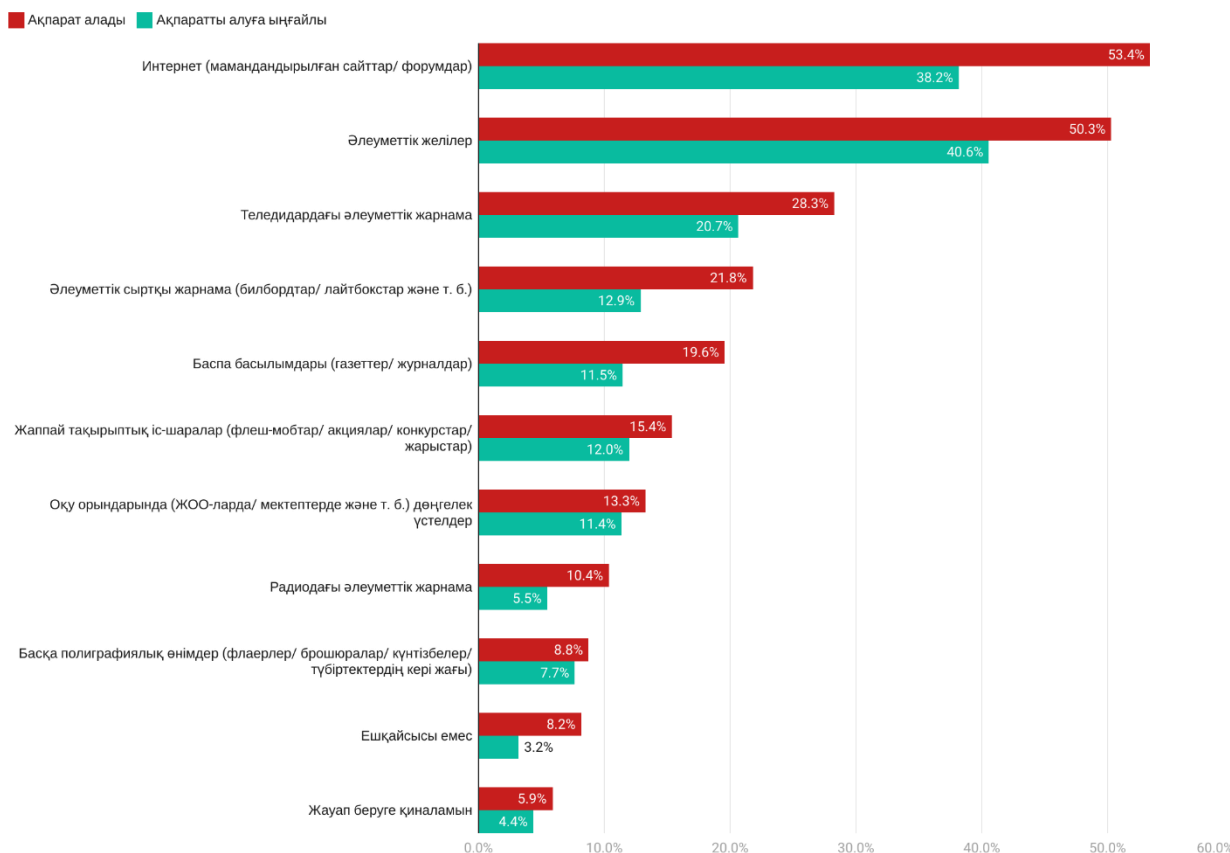
Бұған дейін біз қандай экологиялық проблемалар, оның ішінде климаттың өзгеруіне байланысты проблемалар халық үшін ең өткір болып табылатындығын анықтадық. Бұл мәліметтер сонымен қатар климаттың өзгеруіне қарсы тұру үшін халықты мінез-құлық үлгісін өзгертуге итермелеуі мүмкін хабарлама қалыптастыруға қызығушылық тудырады. Мәселен, сұралғандардың көпшілігі үшін атмосфералық ауаның кәсіпорындардың шығарындыларымен ластануы (34,60%) ең маңызды проблема болып табылатыны анықталды. Респонденттердің тағы 20,30%-ы су ресурстарының сарқылуы мен ластануын, өнеркәсіптік сарқынды сулардың ағызылуын, Аралдың, Балқаштың құрғауы және Каспийдің ластануын ең өткір проблема ретінде атап өтті. Тағы 16,45%-ы өнеркәсіптік және қатты тұрмыстық қалдықтардың жиналу проблемасын таңдады (4-диаграмма).

Осыған байланысты тиісті іс-әрекеттерге шақыратын хабарламаларды, сондай-ақ осы іс-әрекеттердің жоғарыда көрсетілген проблемаларға оң әсері туралы ақпаратпен байланыстыру ұсынылады. Мысалы, жағдай қаншалықты

нашар, бұл проблема климаттың өзгеруімен қалай байланысты (бұл климаттың өзгеруінің себептері мен салдарының бірі), әр адам әсерді жақсарту және/немесе азайту үшін не істей алады, бұл әрекеттер қазіргі жағдайды қаншалықты өзгертеді. Сондай-ақ, жасауға шақыратын әрекеттер туралы толығырақ ақпарат беру ұсынылады. Ағымдағы зерттеу нәтижелері бойынша респонденттердің басым көпшілігі (75,30%) қоқысты сұрыптау қажет екенін және бұл жергілікті жердің экологиясына, оның ішінде климатқа оң әсер ететінін біледі. Алайда, мұны қалай жасау керектігі және сұрыпталған қоқыспен не болатыны, қандай пайда әкелетіні туралы ақпарат респонденттердің едәуір бөлігінде жоқ, өйткені ағымдағы зерттеу нәтижелері бойынша қоқысты сұрыптаудың климаттың өзгеруімен байланысы туралы жалпы ақпараты бар респонденттердің үлесіне қарағанда респонденттердің үлесі әлдеқайда аз.

Осылайша, хабарламалар егжей-тегжейлі ақпарат беруі керек екендігі анықталды. Әрі қарай, мұндай ақпаратты қай көздер арқылы беру керектігін анықтау керек. 28-диаграммада респонденттердің «Экологиялық проблемалар, соның ішінде климаттың өзгеруі туралы ақпаратты қандай көздерден аласыз?» және «Сізге бұл ақпаратты қандай көздерден алу ыңғайлы болар еді?» деген сұрақтарға жауаптарының бөлінуі ұсынылған.

Экологиялық мәселелер туралы ақпаратты қандай көздерден аласыз/алғаныңыз ыңғайлы деп санайсыз?

Source: ОФ "Десанта" • Created with Datawrapper

28-диаграммадан респонденттер экологиялық проблемалар туралы ақпаратты өздеріне ыңғайлы көздерден алатыны анық көрінеді. Айта кету керек, респонденттерге олар пайдаланатын ұсынылған ақпарат көздерінен жауаптың барлық мүмкін нұсқаларын таңдау ұсынылды. Сонымен қатар, «ыңғайлы» ақпарат көздерін таңдау екі нұсқаға дейін шектелді. Сондықтан «ыңғайлы» және пайдаланылатын ақпарат көздерінің үлестерін салыстыру дұрыс болмас еді. Респонденттердің тек 8,20%-ы экологиялық проблемалар туралы ақпаратты бірде-бір көзден алмайтынын атап өтті.

Ең танымал ақпарат көздерін қарастырайық:

1) Интернет (мамандандырылған сайттар, форумдар), олар экологиялық проблемалар туралы толығырақ ақпаратты орналастыруға мүмкіндік береді. Егде жастағы халықтың осы көзді пайдалануындағы қиындықтар туралы әділ қорқынышқа келетін болсақ, мұндай қорқыныш, әдетте, зерттеумен расталады. Мәселен, 50 жастан асқан респонденттер бұл ақпарат көзін азырақ пайдаланады және оны «ыңғайлы» деп белгілейді, бірақ айырмашылық айтарлықтай емес. 50 жастан асқан респонденттердің 32-33%-ы әлі де осы ақпарат көзін пайдаланады.

2) Әлеуметтік желілер респонденттердің едәуір бөлігі арасында танымал, сондай-ақ экологиялық проблемалар туралы ақпарат алу үшін «ыңғайлы» ретінде атап өтіледі. Алайда, экологиялық проблемалар басқа проблемалардың қатарына қосылған болуы мүмкін және бұл дереккөзді респонденттер әлеуметтік желілердегі парақтарына жиі бару себебінен таңдаған болуы мүмкін. Бұл ақпарат көзі әрдайым егжей-тегжейлі ақпаратты орналастыруға мүмкіндік бермейді, хабарлама көлеміне шектеулер бар. Сондықтан, әлеуметтік желілерді терең мағынасы бар қысқаша хабарламалар орналастыра отырып, жарнама алаңы ретінде пайдалану ұсынылады, мысалы, жоғары сапалы инфографика және/немесе интернет-кеңістікте (мамандандырылған сайттар, форумдар) орналастырылған егжей-тегжейлі ақпаратқа сілтеме жасалған бейнеролик.

3) Теледидардағы әлеуметтік жарнама жалпы хабардарлықты арттырудың әсерін тигізуі мүмкін. Теледидар пайдаланылатын ақпарат көздерінің арасында үшінші орынға ие болғандығын және климаттың өзгеруі туралы халықты тереңірек ақпараттандыру қажеттілігі бар екенін ескере отырып, теледидарды, мысалы, хабарлар циклі үшін немесе тиісті тақырыптағы деректі фильмдерді тарату кезінде пайдалану ұсынылады. Сондай-ақ, теледидар арқылы үлкен жастағы халықты ақпараттандырудағы олқылықтарды толтыруға болады, өйткені зерттеу нәтижесінде респонденттердің жасы мен теледидарды пайдалану жиілігі арасында байланыс орнатылды.

Қоршаған ортаның проблемалары туралы хабардарлықты арттыру үшін халықтың пікірі бойынша экологиялық мәдениетті қалыптастыруға қандай институттар әсер ететінін анықтау да маңызды (29-диаграмма).

Респонденттердің көпшілігі халықтың экологиялық мәдениетін қалыптастыруда отбасы маңызды рөл атқарады деген пікірге келді – респонденттердің 55,00%. Сондай-ақ, респонденттердің айтарлықтай үлесі «Қоғамдық ұйымдар» - 49,20% және «Қоршаған ортаны қорғау министрлігі, орталық мемлекеттік органдар» - 44,00% сияқты институттардың рөлін жоғары бағалайды.

Халықтың экологиялық мәдениетін қалыптастыру мен дамытудағы әрбір институттың рөлін бағалау

Source: ОФ "Десанта" • Created with Datawrapper

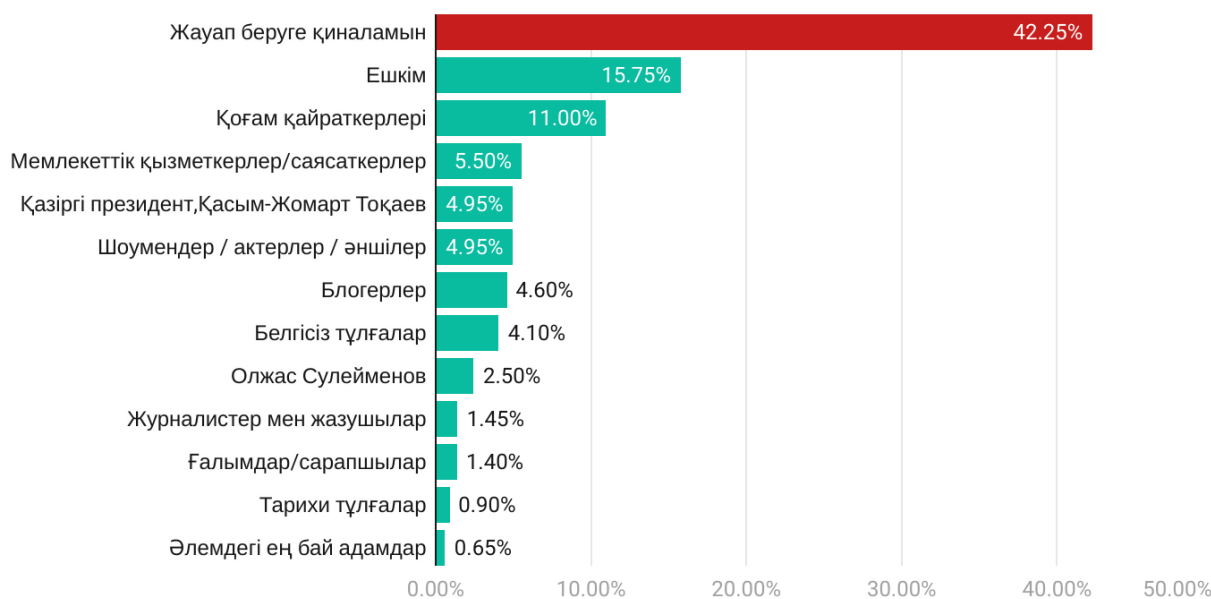
4.2. Қазақстандық белгілі тұлғалардың қайсысы климаттың өзгеруі мәселелерінде инфлюэнсерге айналуы мүмкін

Зерттеуге сонымен қатар ел халқы құлақ асатын адам, инфлюэнсерді анықтау міндеті қойылды. Зерттеушілер сауалнаманың бұл сұрағын ашық қалдыруға мәжбүр болды (жауап нұсқаларынсыз), сондықтан респонденттердің жауаптарын аттары бойынша бөлуді оқшаулау қиын болды (30-диаграмма).

Ең жиі кездесетін есімдер Олжас Сүлейменов (2,50%) және Қасым-Жомарт Тоқаев (4,95%) болды. Респонденттердің басым бөлігі бұл сұраққа жауап беруге қиналды – 42,25% және тағы 15,75% ешкімге сенбейтіндерін айтты. Қоғам қайраткерлерінің арасында жиі кездесетіндері: Владислав Голярко, Мэлс Елеусізов және Наурызбек Бірмағамбет.

Шоумен, актерлер мен әншілер санатынан Леонардо ДиКаприо мен мемлекет қайраткерлерін, атап айтқанда Дәурен Абаевты жиі атап өтті.

Климаттың өзгеру мәселелері туралы қандай танымал адамның пікірі сізді қызықтырады?

Source: ОФ "Десента" • Created with Datawrapper

V. ГЕНДЕР

Көптеген зерттеулердің деректері әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту және гендерлік теңдікті ілгерілету азық-түлік және экономикалық қауіпсіздікті, білім беруді және денсаулық сақтауды қоса алғанда, түрлі секторларда нәтижелі болуы мүмкін екенін көрсетеді. Бұл жағдай үй шаруашылықтары, өңірлер және жалпы Қазақстан Республикасы деңгейінде неғұрлым экологиялық қауіпсіз шешімдер қабылдауға әкеп соғуы мүмкін. Керісінше, гендерлік теңсіздік әйелдердің, отбасылардың және жергілікті қоғамдастықтардың бейімделуіне тұрақтылық пен мүмкіндіктерді айтарлықтай шектеуі, сондай-ақ климаттың өзгеру салдарын жұмсарту ықтималдығын азайтуы мүмкін.

Климаттың өзгеруіне қарсы күресте әйелдердің ерекше орнын ескере отырып, респонденттердің гендерлік қатыстылығы тұрғысынан ағымдағы зерттеу деректерін қарастыруды ұсынамыз. Гендерлік талдау респонденттердің жынысы мен сауалнаманың әрбір сұрағы арасында корреляциялық байланыстардың болуын анықтау арқылы жүзеге асырылды.

1. Сауалнамаға қатысушы әйел адамдар ерлерге қарағанда «Атмосфералық ауаны энергетикалық, өңдеуші, мұнай-химия, металлургиялық кәсіпорындардан, көліктерден шығарындылармен ластау» өткір проблемасы ретінде жиі атап өтті. Корреляциялық тәуелділік 0,05 (екі жақты) деңгейінде маңызды;

2. Сауалнамаға қатысқан әйелдер үкіметтің саяси басымдықтарына біршама көбірек адалдық танытты ерлерге қарағанда экономикалық өсудің дамуын және экологиялық проблемаларды шешу Үкіметтің басым міндеттері болып табылатындығын атап өтті. Корреляциялық тәуелділік 0,05 (екі жақты) деңгейінде маңызды⁶;
3. Бұл ретте әйелдер еркектерге қарағанда экологиялық мәселелерді шешуде үкіметтік шараларды дайындауға өздерінің қатысу қажеттілігін жиі төмен бағалайды. Корреляциялық тәуелділік 0,05 (екі жақты) деңгейінде маңызды;
4. Инфлюэнсерді анықтаған кезде әйелдер климаттың өзгеруі мәселелерінде қоғамдық тұлғаларға сенімсіздік танытып, климаттың өзгеруі мәселелерінде бірде-бір қоғамдық тұлғаның пікірі олар үшін қызығушылық тудырмайтынын көрсетті. Сонымен қатар, ер адамдарға жауап беру қиналған сәттері кемірек болды. Корреляциялық тәуелділік 0,01 (екі жақты) деңгейінде маңызды;
5. Сауалнамаға қатысушы әйел адамдар ер адамдарға қарағанда тұрмыстық қалдықтарды бөлек сұрыптауға, жергілікті өндірушілердің тауарларын, сондай-ақ экологиялық жапсырмасы бар тауарларды сатып алуға дайын екендіктерін жиірек атап өтті. Корреляциялық тәуелділік 0,05 (екі жақты) деңгейінде маңызды;
6. Әйелдер ерлерге қарағанда соңғы алты айда климаттың өзгеруіне қарсы шаралар қабылдағанын атап өтті, сонымен қатар соңғы 12 айда олар жаһандық жылыну мәселесі туралы үкіметтік шенеуніктерге хаттар жазғанын, электронды пошта арқылы жібергенін немесе қоңырау шалғанын жиірек көрсетті. Корреляциялық тәуелділік 0,01 (екі жақты) деңгейінде маңызды. Климаттың өзгеруіне қарсы күрестің әйелдер арасында тағы бір танымал шарасы қозғалыс әдетін өзгерту болды, сауалнамаға қатысқан әйелдер ер адамдарға қарағанда көлікті аз қолдана бастағанын жиі атап өтті. Корреляциялық тәуелділік 0,05 (екі жақты) деңгейінде маңызды;
7. Сауалнамаға қатысқан әйелдер ерлерге қарағанда БҰҰ-ның Климаттың өзгеруі туралы негіздемелік конвенциясы, Париж келісімі және әсіресе Киото хаттамасы сияқты халықаралық құжаттар туралы азырақ білетін болып шықты. Корреляциялық тәуелділік алғашқы екі құжат үшін 0,05 (екі жақты) деңгейінде және соңғысы үшін 0,01 (екі жақты) деңгейінде маңызды. Сонымен қатар, сауалнамаға қатысушылар жоғары білімі бар екенін ер адамдарға қарағанда жиі атап өтті.

---

⁶ R-Пирсонның корреляция коэффициенті айнымалылар арасындағы тік сызықты байланыс өлшемі болып табылады, маңыздылық деңгейі қатенің ықтималдығын анықтайды

8. Әйелдер ерлерге қарағанда олар пайдаланатын ақпарат көздерінің әлдеқайда кең тізімін жиі атап өтеді. Корреляциялық тәуелділік 0,01 (екі жақты) деңгейінде маңызды.

Қорытынды

Өткізілген зерттеу бірнеше негізгі қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Ең басты қорытынды, халықта елдің экологиялық проблемаларына деген қызығушылығы жоғары. Бұл қызығушылық респонденттердің басым көпшілігінде байқалды. Мұндай қызығушылық үшін көбінесе сандық ақпарат жеткіліксіз екенін атап өткен жөн. Зерттеу қолжетімді және сапалы ақпарат болған кезде ел тұрғындары климаттың өзгеру проблемасына көбірек қызығушылық танытуы мүмкін деген болжам жасауға мүмкіндік береді, сонымен қатар мұндай қызығушылық саналы болар еді, яғни сапа деңгейі басқалай. Бірақ, өкінішке орай, респонденттер мұндай ақпараттың жиі жетіспейтінін айтты.

Тағы бір қорытынды тұрғындар дәстүрлі түрде өңірлік деңгейдегі мәселелермен көбірек айналысатынын көрсетті. Бұл маңызды қорытынды, өйткені мұндай қызығушылық азаматтардың белсенділігінің артуына әкелуі мүмкін. Өнеркәсіптік өңірлердің мысалы тұрғындар өңірдің экологиялық проблемаларынан басқа сипаттағы проблемалардың себебін, атап айтқанда денсаулық проблемаларын (онкологиялық, өкпе ауруларының өсуі және т.б.) көретіндігін көрсетеді. Тиісінше, мұндай қызығушылық тұрақты болады деп болжауға болады.

Өңірлік климаттың өзгеруіне байланысты бес экологиялық проблемалар бойынша алынған жауаптарға қатысты да байқалады. Бұл болжамды және түсінікті. Өңірлердің тұрғындары, әдетте, өз аумағының проблемалары туралы көбірек біледі. Сондықтан жердің радиациялық залалдануы туралы бұрынғы Семей ядролық полигонына іргелес облыстардан алыс тұратын адамдар нашар біледі.

Мемлекет қабылдап жатқан бейімдеу шаралары туралы халықтың төмен хабардар екеніне назар аударған жөн. Мұнда екі болжам жасауға болады: біріншісі – адамдар мемлекеттің мұндай қызметі туралы шынымен білмейді, екіншісі – адамдар біледі, бірақ сенбейді, олардың тиімділігіне сенбейді.

Респонденттердің басым көпшілігі климаттың өзгеруіне антропогендік факторларды жоғары бағалайды. Мәселен, респонденттердің 72,20%-ы адам әрекеті климатқа «Жоғары әсер етеді» немесе «Айтарлықтай әсер етеді» деп санайды. Респонденттер басқа факторлар туралы аз хабардар болып шықты.

Халықтың климаттың өзгеруіне қарсы күреске бағытталған шараларды дайындау бойынша мемлекетпен жұмысқа қатысуға салыстырмалы түрде төмен дайындығына қарамастан, респонденттердің едәуір бөлігі осындай

дайындықты білдірді. Бұл болашақта осындай жобаларды жүзеге асырған кезде олардың халық арасында жақтаушылары мен қолдаушылары болады деп болжауға мүмкіндік береді.

Ерекше назар аударарлық жайт, тұрғындардың едәуір бөлігі (шамамен 80%) мемлекеттің қатысуынсыз өздері жасай алатын (тұтынуды үнемдеу, пайдалануды азайту, қалдықтарды сұрыптау) климаттың өзгеруіне қатысты жағдайды жақсартуға бағытталған шараларға дайын.

Алынған нәтижелерді алдыңғы зерттеулердің нәтижелерімен салыстыру 2022 жылы адамдардың осы мәселеге деген қызығушылығының белгілі бір төмендеуі байқалады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл 2020 жылдан бастап әлемде орын алатын қуатты сыртқы факторлардың әсерінен болуы мүмкін. Әңгіме пандемия, геосаяси қақтығыстар, экономикалық дағдарыс, бағаның өсуі және т.б. туралы болып отыр. Барлық осы факторлардың күштілігі, маңыздылығы, сондай-ақ адамның негізгі қажеттіліктеріне жиі әсер ететіндігі соншалықты - басқа проблемалар артта қалады (экологияны және климаттың өзгеруін қоса алғанда).

Сондай-ақ, өкінішке орай, Қазақстан халқының экологиялық мәдениетінің деңгейі бұрынғысынша төмен деңгейде қалып отырғанын атап өткен жөн. Дәл осындай тұжырымды халықаралық күш-жігер туралы хабардарлыққа қолдануға болады, тұрғындар халықаралық құжаттардың атауы мен мазмұнымен онша таныс емес.

Жалпы алғанда, зерттеу мәселелеріне қызығушылықтың біршама төмендеуіне қарамастан, ол тұрақты болып қала беретінін атап өткен жөн, адамдар мұндай ақпаратты іздеуге белгілі бір белсенділікке ие, оның үстіне олар тиісті шараларды жүзеге асыруға жеке қатысуға дайын.